ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים

113

אוקטובר 2005 עד מארס 2006

בנק ישראל
מחלקת המחקר

ירושלים, אייר התשס"ו • מאי 2006

חלק א': סקירת ההתפתחויות השוטפות
אוקטובר 2005 עד מארס 2006

עיקרי הדברים

ניתוח ההתפתחות הכלכלית בישראל בתקופה הנסקרת – הרביע האחרון של 2005 והרביע הראשון של 2006[1] – מצביע על המשך ההתרחבות של הפעילות הריאלית, ויחד עם זאת, על היווצרות לחצים אינפלציוניים, המעוררים חשש להאצה בקצב עליית המחירים. בצד **הריאלי** נמשכה הצמיחה המהירה המאפיינת את המשק בשנתיים וחצי האחרונות (לרבות שנת 2005, שבה התוצר המקומי הגולמי גדל ב-5.2 אחוזים והתוצר לנפש גדל ב-3.3 אחוזים – שיעורי גידול מהגבוהים בעולם המערבי). הצמיחה מובלת על ידי המגזר העסקי: בתקופה הנסקרת הואצה צמיחתם של הייצור התעשייתי והשירותים, וניכרה התאוששות מסוימת בענף הבנייה. המשך תהליך הצמיחה בתקופה זו התבטא במגמות חיוביות בשוק העבודה, ביציבות של השווקים הפיננסיים, בשיעורי תשואה גבוהים בבורסה ובעלייה משמעותית של נפחי המסחר. שיעור האבטלה המשיך לרדת והגיע ל -8.8 אחוזים, וזאת למרות עלייה של מספר העובדים הזרים והמשך הגידול של שיעור ההשתתפות. אינדיקטורים חיוביים לפעילות המשק עולים גם מניתוח סקר החברות לרביע הראשון של 2006: בסקר נרשמה עלייה בפעילות, שהקיפה את כל ענפי המשק, כולל ענף הבנייה, והמדד המוביל בסקר צופה המשך עלייה בפעילות המגזר העסקי ברביע הבא. לעומת זאת בנתוני סחר החוץ של ישראל הסתמנה האטה בתקופה הנסקרת, הן ביצוא והן ביבוא של הסחורות. בצד **הנומינלי** – המשך הגידול של הביקושים המקומיים, פיחות השקל, עליית מחירי האנרגיה והתקרבות למיצוי פוטנציאל הייצור במשק הביאו להאצה של קצב עליית המחירים ושל הציפיות לאינפלציה. המדד לחודש פברואר היה גבוה במיוחד (0.6 אחוז) וכן המדד למארס (0.3 אחוז) – הן בהשוואה לתחזיות (0.2 ו-0.1 אחוז, בהתאמה) והן בהשוואה למדדי החודשים פברואר ומארס בשנים עברו. ב-12 החודשים האחרונים (מארס 2006 לעומת מארס 2005) קצב עליית המחירים חרג, אחרי זמן רב, מהיעד (1-3 אחוזים) ובסוף מארס הוא עומד על 3.6 אחוזים. ההתפתחויות המתוארות בתקופה הנסקרת, ועמן הצטמצמות הפער בין הריבית השקלית לריבית הדולרית, הניעו את בנק ישראל להעלות את הריבית בהדרגה ברביע הרביעי של 2005 וברביע הראשון של 2006, לאחר כשמונה חודשים שבהם היא לא שונתה.

התקופה הנסקרת היא תקופת מעבר, שהושפעה מהאירועים המשמעותיים שהתרחשו ומהרפורמות שבוצעו במהלך הרביעים השני והשלישי של 2005, ביניהם יישום תהליך ההתנתקות, עליית מחירי האנרגיה בעולם ויישום רפורמות גדולות במשק הישראלי – הרפורמה בפנסיה, תחילת יישומן של מסקנות "ועדת בכר", הפחתת שיעור המסים והשוואת שיעורי המס על הרווחים מהשקעות בחו"ל לשיעוריו על רווחים מהשקעה בישראל. בה בעת עלתה אי-הוודאות הפוליטית-מדינית בעקבות עלייתו של החמאס לשלטון ברשות הפלסטינית, מצבו הבריאותי של ראש הממשלה והבחירות בסוף התקופה (ב-28 למארס). על אלה נוסף אי-אישורו של התקציב לשנת 2006; התמדתה של היציבות היחסית בשווקים הפיננסיים במצב זה מבליטה את חוסנו הכלכלי של המשק.

בחלק ב' של הסקירה הורחב הדיון בשני נושאים אקטואליים לתקופה הנסקרת - ההתפתחויות האחרונות בשוק הבנייה בישראל והמערך הממשלתי להכשרה מקצועית למבוגרים בישראל, ההולך ומתפוגג.

הפעילות הריאלית המצרפית והענפית

במהלך התקופה הנסקרת נמשכה הצמיחה המאפיינת את המשק הישראלי בפרט ואת העולם בכלל. הצמיחה משתקפת במדד המשולב למצב המשק, שעלה בתקופה זו ב-3.6 נקודות אחוז וב-6.1 אחוזים במונחים שנתיים לעומת התקופה המקבילה אשתקד (איור א'-1). עליית המדד הקיפה את כל רכיביו[2], לרבות מדד הייצור התעשייתי, העולה בעקביות מתחילת 2003 (לוח 2 ואיור א'-2) . התוצר גדל במחצית זו ב-4.9 אחוזים נוספים, במונחים שנתיים, כשהוא מובל על ידי צמיחת התוצר העסקי, שגדל ב-6.6 אחוזים - מגמה דומה לזו של שנת 2005 כולה.

[1] החודשים ינואר ופברואר; בחלק מהמקרים יש נתונים גם על חודש מארס.

[2] לדוגמה: מדד פדיון המסחר הקמעוני (ב-4.7 נקודות אחוז וב-6.1 אחוזים), מדד הייצור התעשייתי (ב-5.5 נקודות אחוז וב-4.9 אחוזים), מדד הפדיון בענפי המסחר והשירותים (ב-5.0 נקודות אחוז וב-9.4 אחוזים) .

איור א'-1

רמת הפעילות במשק[1], 1998 עד 2006[2]
(מדד, ממוצע 2004=100)

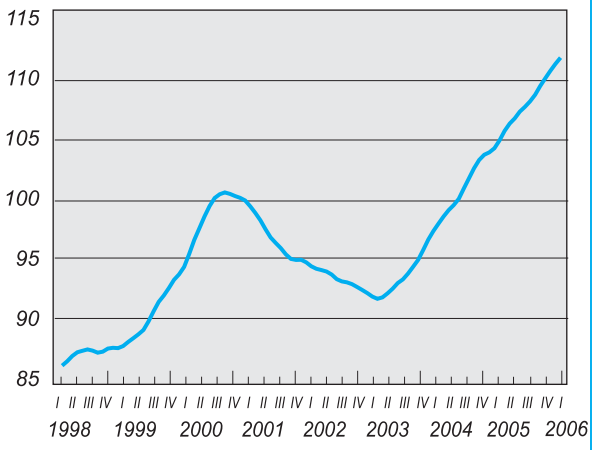

[1] המדד המשולב לרבות המגמה ארוכת הטווח של גידול הפעילות הכלכלית במשק.
[2] מעודכן עד מארס 2006.

איור א'-2

הייצור התעשייתי[1] (מדד, ממוצע 2004=100) והמסחר הקמעוני המאורגן[2] (מדד, ממוצע 2002=100), 1998 עד 2006

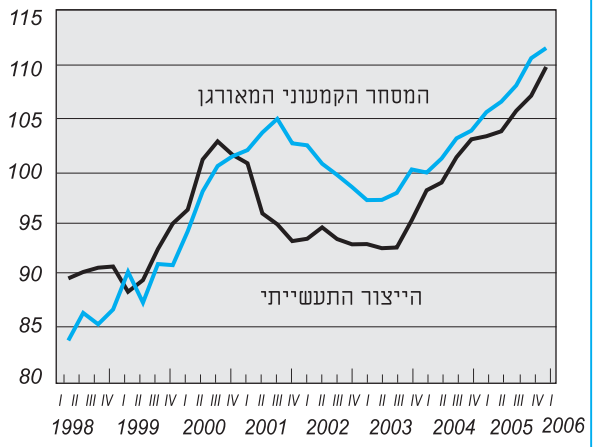

[1] מנוכה עונתיות; מעודכן עד פברואר 2006.
[2] מנוכה עונתיות; עודכן עד מארס 2006.

נתוני **החשבונאות הלאומית** לרביע האחרון של 2005 משרטטים תמונה שבה הן התמ"ג הכללי והן התמ"ג של המגזר העסקי המשיכו להתרחב בקצב מהיר, אולם בצריכה הפרטית לא נרשמה עלייה ובסחר הבין-לאומי של ישראל אובחנה האטה מסוימת (לוח 1). יצוא הסחורות והשירותים ירד ב-9.6 אחוזים, והיבוא של סחורות ושירותים ירד ביותר מ-13 אחוזים[3] (בחישוב שנתי); כתוצאה מכך השתפר מאזן סחר החוץ נטו, דבר שתרם לעליית התוצר המקומי הגולמי ברביע האחרון לעומת הרביע שלפניו. הנתונים החודשיים הראשונים של 2006 מלמדים שירידת היצוא והיבוא של הסחורות, אשר אפיינה את הרביע האחרון של 2005, לא נעצרה, והם ממשיכים לדשדש. הצריכה הפרטית הייתה אחד הגורמים המרכזיים שהניעו את הצמיחה בשנתיים וחצי האחרונות, אולם גידולה, שאפיין את הרביעים השני והשלישי, נבלם, כולל צריכת מוצרים שאינם בני קיימא. עם זאת, אינדיקטורים להתפתחות הצריכה הפרטית עלו ברביע האחרון של 2005 והמשיכו לעלות גם ברביע הראשון של 2006 (לוח 2 ולוח 4); דוגמאות לכך הם: מדד המכירות של רשתות השיווק, שעלה ברביע האחרון של 2005 ב-5.2 אחוזים בחישוב שנתי והיקף הרכישות של צרכנים פרטיים בכרטיסי אשראי, שגדל ברביע הראשון של 2006 ב-10.8 אחוזים לעומת התקופה המקבילה אשתקד. חלק ניכר מהתפוקה שנוצרה מהמשך העלייה בפעילות המשק הופנה להשקעה במלאי, שהמשיכה לגדול בשיעור גבוה, כמו לאורך שנת 2005 כולה. ברביע האחרון של 2005 לא גדלו ההשקעות בנכסים קבועים – לרבות רכיב התשתיות.

הוצאות הממשלה ירדו בתקופה זו יחסית לרביע השלישי של 2005, ירידה המוסברת בחריגה כלפי מעלה ברביע השלישי כתוצאה מיישום תהליך ההתנתקות.

מספר גורמים הביאו להמשך הצמיחה במהלך התקופה הנסקרת: (1) הצמיחה הגלובלית; (2) היציבות במצב הביטחוני. בתרומתם של גורמים אלו לצמיחה תמכו המדיניות הפיסקלית, שהמשיכה לפעול להפחתת המסים והחוב הציבורי, תוך כדי עמידה ביעד הגירעון, והמדיניות המוניטרית המרחיבה, שחתרה בהדרגה לניטרליות, לנוכח הנסיבות. לעומת זאת נראה שהעלייה בהכנסה של הציבור התמתנה בתקופה זו, שכן השכר הריאלי הממוצע ירד מעט, ושוק ההון רק החל להתאושש מעלייתו של החמאס לשלטון ומחילופי ראשי הממשלה בישראל בנסיבות קשות, אשר הביאו לבלימת הגיאות והעליות הגבוהות שאפיינו את הרביע האחרון של 2005[4]. עליית מחירי הנפט ברביע האחרון של 2005 גרמה להרעת תנאי הסחר, והשפעתה השלילית על הצמיחה קיזזה מעט מהשפעתם של יתר הגורמים.

על פי נתוני המגמה, בחודשים דצמבר 2005 עד פברואר 2006 עלה הייצור התעשייתי ב-9.2 אחוזים בחישוב שנתי,

[3] הנתונים כוללים יהלומים; ללא יהלומים הירידות הן ביצוא והן ביבוא מתונות יותר.
[4] התאוששות מחודשת בשוק ההון נרשמה החל מהמחצית השנייה של פברואר 2006.

לאחר עלייה דומה בשלושת החודשים הקודמים. ברביע האחרון של 2005 עלה מדד הייצור התעשייתי ב-5.5 אחוזים במונחים שנתיים, ובתקופה הנסקרת כולה הוא עלה ב-4.9 אחוזים בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד (לוח 2 ואיור א'-2). עיקר הגידול נבע מהצמיחה שנרשמה בתעשיות הטכנולוגיה העילית וטכנולוגיית המידע, לצד עלייה מתונה יותר של הטכנולוגיות האחרות. תמונה זו תואמת את נתוני סקר החברות, הממשיכים להצביע על עלייה עקבית של הפעילות בענף התעשייה ועל המשך הגידול של תפוקת החברות התעשייתיות בתקופה הנסקרת.

המשך הרגיעה הביטחונית ופיחות השקל מול הדולר והסל הם קרקע נוחה להתאוששות הגדולה בענף **התיירות**: מספר כניסות התיירים לארץ עלה במהלך התקופה הנסקרת בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד ב-27.2 אחוזים (לוח 2 ואיור א'-3); ירידה קלה (מנוכה עונתיות) נרשמה במספר לינות הישראלים לעומת, עליה מתונה במספר לינות התיירים בתחילת 2006, ונמשך גידול התפוסה של המלונות כמעט בכל חלקי הארץ. העלייה בפעילות ענף התיירות התבטאה גם בעלייה ניכרת של יצוא שירותי התיירות, שבשנת 2005 גדל ב-30 אחוזים לעומת שנת 2004: רכישות התיירים המגיעים לישראל לצורך פעילות עסקית עלו ב-50 אחוזים (מ-0.2 מיליארד דולרים ל-0.3 מיליארד), והרכישות של תיירים המגיעים לישראל באופן פרטי - ב-31 אחוזים (מ-1.3 מיליארדי דולרים ל-1.7 מיליארדים).

איור א'-3

ענף המלונאות - לינות תיירים וישראלים[1], 1998 עד 2006 (לחודש)

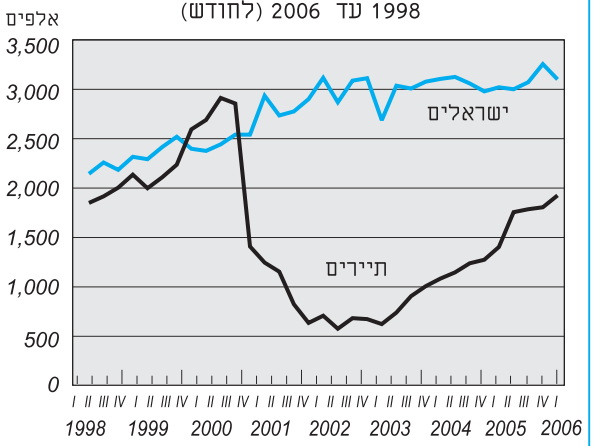

[1] מנוכה עונתיות, מעודכן עד מארס 2006.

ענף הבנייה ממשיך לעורר עניין מיוחד, משום שאי התאוששותו בתקופת הצמיחה הנוכחית נראית מנותקת מההתפתחויות בשאר ענפי המשק. עם זאת, ברביע האחרון של 2005 ובחודשים הראשונים של 2006 נראים סימנים ליציאה מהשפל, וכך עולה גם מניתוח סקר החברות לרביע הראשון של 2006, שבו מרבית החברות בענף מדווחות על עלייה בפעילותן וצופות את המשך ההתאוששות ברביע הבא. עם זאת, ההתחלות והסיומים של הבנייה פחתו ברביע האחרון של 2005, לאחר עלייתם ברביע השלישי (לוח 2, איור א'-4). היצע הדירות במשק קטן, אך מספר היתרי הבנייה לדירות עלה, וכן מספר היתרי הבנייה לבניינים חדשים למגורים, הביקוש לשירותי דיור ומספר המועסקים בענף הבינוי – ממצאים המחזקים את ההערכה בדבר צפי להתאוששות בענף. עליית הביקוש לדירות, ובמקביל ירידת היצע הדירות, עליית מחירי התשומות והציפיות להמשך העלייה של הריבית האפקטיבית העלו את מחיר היחסי של הדירות בעיקר במרכז, באשדוד ובירושלים, וכן של הדירות היקרות והגדולות. אף על פי כן, וחרף העלייה במחירי תשומות הבנייה, המחיר הדולרי של הדירות הוסיף וירד בתקופה הנסקרת ב-1.2 אחוזים. המחיר היחסי הכללי של הדיור המשיך לרדת ברביע האחרון של 2005 – בדומה לירידתו ברביע השלישי ובניגוד למחצית הראשונה של 2005. ברביע הראשון של 2006 הוא עלה ב-1.6 אחוזים בהשוואה לסוף שנת 2005. ליתר הרחבה ראו חלק ב' של הסקירה.

איור א'-4

מספר ההתחלות והסיומים של הבנייה[1] והמחיר היחסי של הדירות[2], 1998 עד 2006

(יחידות דיור ברביע)

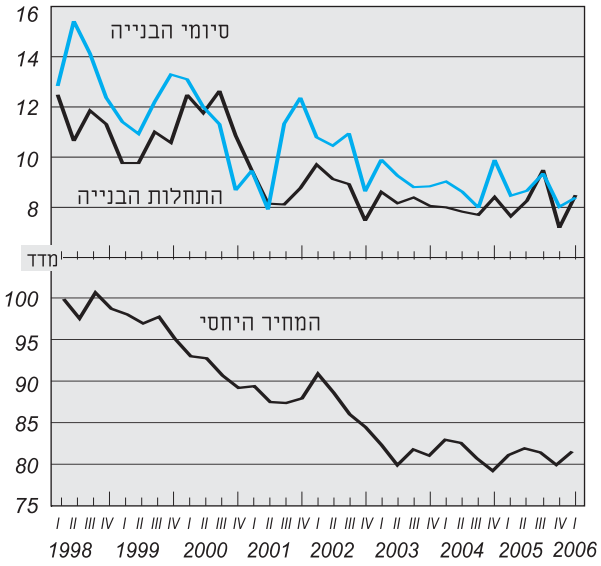

[1] נתונים מקוריים, מעודכנים עד ינואר 2006. הרביע הרביעי מנופח.
[2] מדד מחירי הדירות בבעלות יחסית למדד המחירים לצרכן.
מעודכן עד ינואר 2006.

שוק העבודה

הצמיחה המהירה בתקופה הנסקרת התבטאה גם בשוק העבודה: על פי נתוני סקר כוח האדם ירד **שיעור האבטלה** ברביע הרביעי של השנה ל-8.8 אחוזים, לעומת 8.9 אחוזים ברביע השלישי[5]. במקביל המשיך לרדת גם עומק האבטלה (שיעור המובטלים המחפשים עבודה למעלה מחצי שנה). המשך הירידה באבטלה מרשים בעיקר לנוכח העלייה בשיעור ההשתתפות[6] ברביע האחרון של 2005 ל-55.7 אחוזים, וזאת לעומת הקיפאון בשיעור זה ברביעים השני והשלישי - 55.2 אחוזים. ירידת האבטלה נבעה מעלייה גדולה יחסית של שיעור התעסוקה - מ-50.3 אחוזים ברביע השלישי ל-50.8 אחוזים ברביעי (לוח 3, איור א'-5). בשנת 2005 כולה הצטרפו לכוח העבודה כ-107 אלף עובדים, מתוכם 93 אלף ישראלים. מספר המועסקים גדל ב-5 אחוזים; המגזר העסקי התרחב ב-5.7 אחוזים, והמגזר הציבורי - ב-3.5 אחוזים.

את הנתון על התוספת בשיעור התעסוקה צריך להגביל בשני סייגים: הסייג הראשון הוא שעיקר התוספת היה של משרות חלקיות, בעוד שאחוז העובדים במשרה מלאה הן מסך המועסקים והן מתוך השייכים לכוח העבודה האזרחי ירד. יתר על כן, בהמשך לרביע השני, ירד ברביעים השלישי והרביעי מספרם המוחלט של העובדים במשרה מלאה ב-1.2 וב-2.6 אחוזים, בהתאמה, לעומת עלייה של 5 אחוזים במספר העובדים במשרות חלקיות ברביע השלישי, ולא עוד אלא שמספר העובדים במשרות חלקיות האמיר ברביע הרביעי ביותר מ-10 אחוזים[7,8]. בסיכומו של דבר נרשמה בתשומת העבודה הכוללת ירידה ברביע האחרון של 2005. הסייג השני הוא שבקרב העובדים מעוטי ההשכלה (פחות מ-12 שנות לימוד) הירידה בשיעור המובטלים קטנה יותר מאשר בקרב עתירי ההשכלה, ושיעורי האבטלה אצלם עדיין גבוהים מאוד (12.5 אחוזים לעומת 7 אחוזים, בהתאמה). נראה שחוסר האכיפה של השלטון בתחום העסקת עובדים זרים ועובדים מהשטחים פוגע באוכלוסייה זו, בגלל זמינותה של חלופה זולה יותר. בהקשר זה נציין, כי העלאת שכר המינימום רלוונטית בעיקר לקבוצת העובדים האחרונה. לנוכח שיעורי האבטלה הגבוהים בקרבה חשוב כי השינויים יהיו הדרגתיים, ועם זאת יביאו בחשבון את הצמיחה במשק והגידול של פריון העבודה.

ירידת שיעור האבטלה התבטאה בירידה דומה של מספר דורשי העבודה. מספרן של התביעות לתשלום דמי אבטלה לא השתנה משמעותית בתקופה הנסקרת - תוצאת ירידה ברביע האחרון של 2005 ועלייה בשיעור דומה בתחילת 2006.

איור א'-5

שוק העבודה[1], 1998 עד 2005

סך כל המועסקים

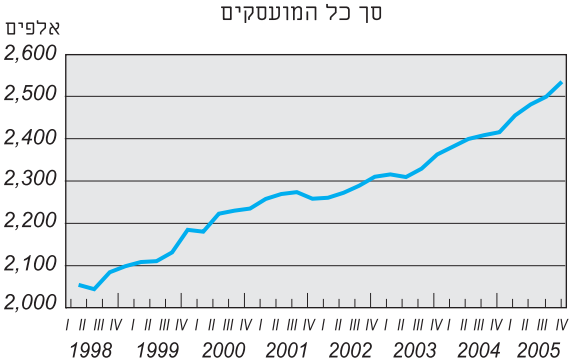

המועסקים במגזרים העסקי והציבורי

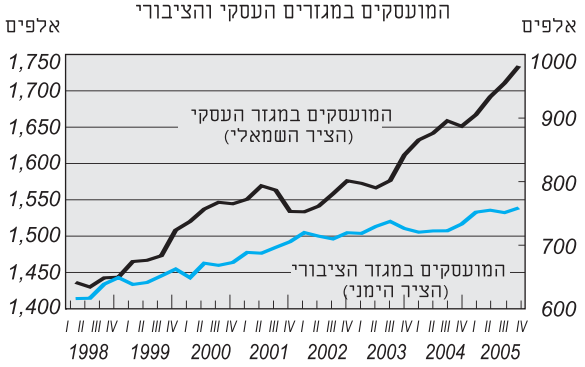

שיעורי האבטלה והתעסוקה

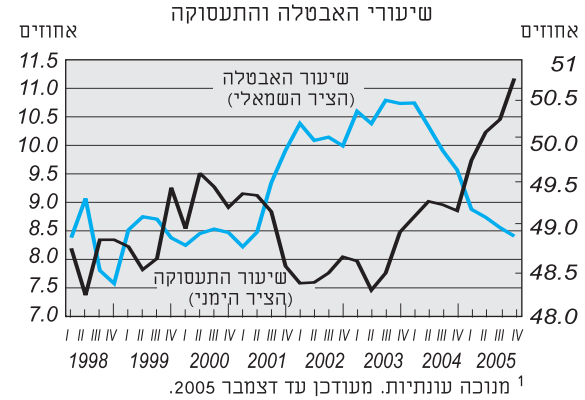

[1] מנוכה עונתיות. מעודכן עד דצמבר 2005.

[5] נתוני המגמה לחודשים ינואר ופברואר מצביעים על שיעור אבטלה של 8.8 אחוזים גם כן.

[6] אם שיעור ההשתתפות היה ללא שינוי, הירידה באבטלה הייתה עד לרמה של 8.0 אחוזים.

[7] ייתכן שחלק מהקפיצה הגדולה מוסבר בעיתוים של חגי תשרי, החלים בתקופה זו.

[8] להרחבה ראו תיבה ה'-2 בדוח בנק ישראל לשנת 2005.

בניגוד לרביע השלישי עליית התעסוקה ברביע האחרון של 2005 לא התרכזה כולה במגזר העסקי: תוספת של כ-35.7 אלף עובדים התחלקה בין 27.1 אלף עובדים במגזר העסקי ו-7.5 אלף עובדים במגזר הציבורי (1.5 אחוזים ואחוז אחד, בהתאמה). עיקר ההתרחבות של התעסוקה במגזר הציבורי התבטא בגידול מספר המועסקים במינהל הציבורי: 6,300 מועסקים התווספו לענף זה ברביע האחרון של 2005. (ייתכן שנתון זה הוא בבחינת תיקון שגיאה סטטיסטית לירידה שנרשמה בענף זה ברביע השלישי של 2005.) בהמשך לרביע השלישי העלייה הבולטת ביותר בתעסוקה הייתה בענף השירותים העסקיים – כ-17 אלף מועסקים, שהם תוספת של 5 אחוזים. מפתיעה במיוחד העלייה של מספר המועסקים בענף הבנייה - עשרת אלפים עובדים, שהם כ-8 אחוזים מהמועסקים בענף זה. (עם זאת ייתכן שנתון זה לא מלמד על התאוששות בענף, שכן ברביע האחרון פחת מספר העובדים מהשטחים ב-6,000, וחלק מתוספת המועסקים הישראלים בענף הבנייה באה להחליפם.)

שלא כמו ברביע השלישי מספר העובדים הזרים עלה ברביע הרביעי של 2005, ומספר העובדים מהשטחים פחת ביותר מ-10 אחוזים, לאחר התייצבות ברביע הקודם. במהלך שנת 2005 כולה עלה מספר העובדים הזרים ב-5,500 עובדים, עלייה של 3 אחוזים, במקביל לעלייה של 8,800 עובדים מהשטחים, 24 אחוזים. זאת בניגוד למדיניותה המוצהרת של הממשלה בדבר הפחתת מספרם.

השכר הריאלי הממוצע למשרת שכיר היה בסוף השנה נמוך במקצת מאשר בסוף המחצית הראשונה של 2005; ברביע השלישי הוא עלה מעט, אולם ברביע האחרון הוא ירד ריאלית, ירידה שקיזזה את העליות המתונות של הרביע השלישי. גם בהשוואה של התקופה הנסקרת לתקופה המקבילה אשתקד נרשמה ירידה ריאלית של רמת השכר, לרבות במגזר הציבורי[9] (לוח, 3 איור א'-6). יש לציין את השונות הגדולה בהתפתחות השכר: בעוד ששכרם של העובדים עתירי ההון האנושי המשיך לעלות, שכרם של העובדים בעלי הון אנושי נמוך יחסית נשחק, נתון המשקף את הלחצים לירידת שכרם של בעלי שכר נמוך (בעיקר משרות חלקיות רבות, עובדים זרים ואחוזי אבטלה גבוהים), לעומת לחצי הביקוש, הפועלים להעלאת השכר של העובדים המיומנים[10]. התופעה בולטת

איור א'-6

השכר הריאלי למשרת שכיר[1], 1998 עד 2006
(ש"ח, במחירי 2004)

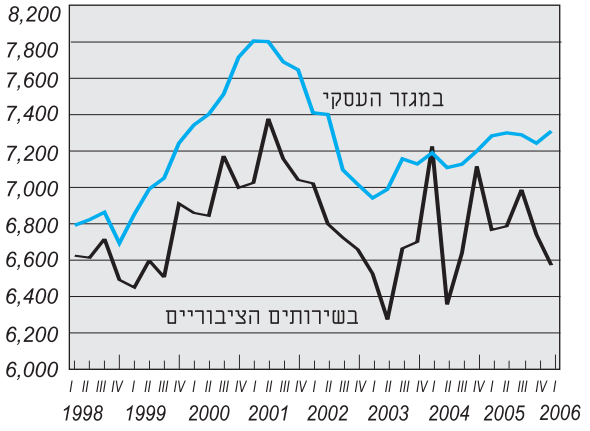

[1] מנוכה עונתיות, מעודכן עד ינואר 2006.

במיוחד ברביע האחרון של 2005, שבו שכרם הממוצע של העובדים בענפי השירותים העסקיים והפיננסיים עלה ב-4.7 אחוזים ביחס לתקופה המקבילה אשתקד, ואילו שכרם של העובדים בענפי החקלאות, הבינוי, האחסנה האירוח והאוכל ירד ב-1.1 אחוזים.

עלות העבודה ליחידת תוצר המשיכה לרדת ברביע האחרון של 2005, בדומה לשנת 2005 כולה ולאחר ירידתה בשנים הקודמות. הקיפאון היחסי ברמת השכר טעון הסבר, שכן אחוז האבטלה יורד בעקביות, ונראה שהמשק מתקרב למיצוי הפוטנציאל שלו. במילים אחרות: איך ייתכן שכל האינדיקטורים הריאליים במשק חיוביים, אולם הדבר לא משתקף בעליות שכר תואמות[11]? אפשר שתרמו לכך הגידול של מספר העובדים החדשים, שמשכו את השכר כלפי מטה, וכן העלייה המתמשכת באחוז המשרות החלקיות ו/או ירידת כוחם של ארגוני העובדים - אך נדרשת בדיקה מעמיקה יותר, שכן עליית שכר פתאומית עלולה לגרום להתפרצות אינפלציונית.

[9] יש לציין שאשתקד ניתן לעובדים במגזר הציבורי בתקופה זו תשלום חד-פעמי.

[10] הנתונים לקוחים מהמוסד לביטוח לאומי – השכר למשרת שכיר לפי ענפים. ההנחה היא שענפים כגון השירותים הפיננסיים והעסקיים הם עתירי הון אנושי, לעומת ענפים כגון הבינוי, החקלאות, האירוח והאוכל, שמאופיינים בהעסקת עובדים בעלי הון אנושי נמוך יחסית.

[11] פריון העבודה גדל ב-3 אחוזים, הגבוה משיעור גידול השכר.

הממשלה

גירעון הממשלה הסתכם בשנת 2005 ב-1.9 אחוזי תוצר, הרבה מתחת לתקרה שנקבעה – 3.4 אחוזים – ונמוך משמעותית מהגירעון של 3.8 אחוזים ב-2004. ירידת הגירעון, דרך מימונו והצמיחה המהירה אפשרו להקטין את יחס החוב לתוצר, והוא ירד ב-3.6 אחוזים, ל-101.6 אחוזי תוצר. (לפירוט נוסף ראו פרק ו' של דוח בנק ישראל לשנת 2005, שהתפרסם במארס 2006.)

תת-הביצוע שאפיין את שנת 2005 נמשך ואף ביתר שאת ברביע הראשון של 2006, שבו נרשם עודף מצטבר של 8.7 מיליארדי ש"ח בפעילות הממשלה, לעומת 4.7 מיליארדים בתקופה המקבילה אשתקד (לוח 6 ואיור א'-7) .

לריסון בהוצאות הממשלה, בצד השפעותיו החיוביות[12], יש גם השלכות שליליות: ראשית, צעדי המדיניות, ובעיקר המשך הקיצוץ בתשלומי ההעברה, פעלו בשנת 2005, כבשנתיים הקודמות, להגדלת אי-השוויון נטו, לפחות בטווח הקצר. שנית, ריסון ההוצאות, במיוחד כאשר הוא מבוצע על ידי קיצוצים רוחביים ולא כתוצאה מהתייעלות, עלול לפגוע בזמינותם של השירותים הציבוריים הניתנים לאזרחים ובאיכותם. השלכות אלו מקבלות משנה תוקף, שכן תקציב המדינה לשנת 2006 לא יאושר לפני מאי 2006, כך שהממשלה ממשיכה לפעול בחודשים הראשונים של שנת 2006 ללא תקציב שנתי מאושר, וכפועל יוצא מכך – ללא תיעדוף מחדש של הצרכים הלאומיים.

הוצאות הממשלה בתקופה הנסקרת היו נמוכות במידה משמעותית מהתוואי העונתי המקובל. במהלך תקופה זו היו הוצאות הממשלה נמוכות ב-6.1 מיליארדי ש"ח מהתוואי המתיישב עם ביצוע מלא של ההוצאה שנקבעה על סמך התקציב לשנת 2005; זאת אף על פי שגם בשנת 2006 חלק גדול של הוצאות הממשלה (למעלה מ-14 אחוזים) בוצע בדצמבר. מאז ינואר ועד מארס ההוצאות נמוכות ב-3.6 מיליארדי שקלים מהרמה המתיישבת עם הצעת התקציב, כלומר עם תקרת ההוצאות הקבועה בחוק. תת-הביצוע מקיף את כל המשרדים, ובמיוחד את המשרדים והגופים החברתיים[13]. (ברביע הראשון של 2006 היה ביצוע חסר

איור א'-7

ההכנסות וההוצאות השוטפות של הממשלה[1], 1998 עד 2006
(ממוצע חודשי נע של 12 חודשים)

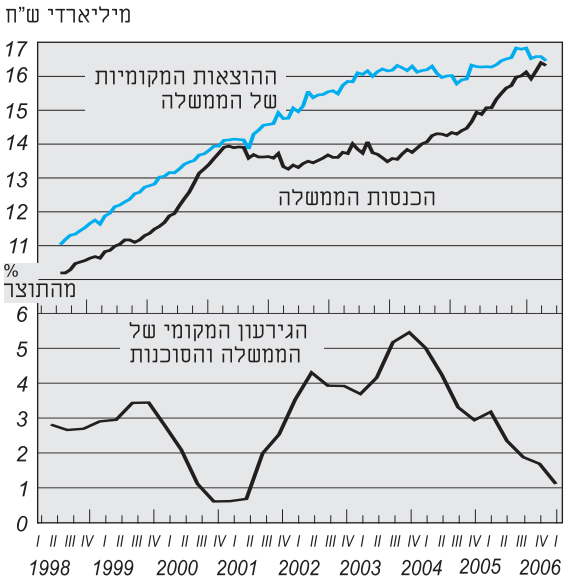

[1] מעודכן עד מארס 2006.

של המשרדים הללו בסך 5.7 מיליארדי ש"ח, כ-7 אחוזים מהגודל המתיישב עם הצעת התקציב.) מכאן שעיקר הנפגעים מאי אישור התקציב הם בעלי ההכנסה הנמוכה, הזקוקים יותר מאחרים לשירותיהם של משרדים אלה. למרות זאת, בתשלומי ההעברה נרשמה דווקא עלייה: קצבאות הביטוח הלאומי עלו בתקופה הנסקרת, בעיקר עקב גידול התשלומים קצבאות זיקנה ושארים ולמרות הירידה של תשלומי הבטחת ההכנסה ודמי האבטלה. הסיבה לעלייה בקצבאות הביטוח לאומי בתחילת 2006 היא שבחודש ינואר 2006 הסתיימה תקופת הקפאת הקצבאות שנקבעה בחוקי ההסדרים לשנים 2002–2003, וכל הקצבאות עודכנו כלפי מעלה ב-2.7 אחוזים[14]. ירידת תשלומי הבטחת ההכנסה ודמי האבטלה (המהווים כ-10 אחוזים מסך תשלומי ההעברה של המוסד לביטוח לאומי) חרף העדכונים כלפי מעלה של הקצבאות היא אינדיקציה נוספת להתפתחויות החיוביות בשוק העבודה, אולם גם להחמרת הקריטריונים לקבלתן.

[12] עיקר ההשפעות החיוביות הן הגדלת אמינותה של המדיניות הפיסקלית, המסייעת להפחית את שיעורי המס בצורה אמינה, והפחתת פרמיית הסיכון של המשק, המעודדת זרימת כסף זר ארצה. אלו עשויות לתרום להמשך הצמיחה של המשק ולביסוסה.

[13] המשרדים והגופים החברתיים הם: משרד הבריאות, החינוך, הרווחה, השיכון, המשרד לקליטת עלייה, הרשויות המקומיות, מוסדות ההשכלה הגבוהה, הרשות הארצית לענייני דת במשרד ראש הממשלה והמוסד לביטוח לאומי.

[14] למעט קצבאות הזיקנה והשארים, שעודכנו רק ב-1.8 אחוזים, משום שהן עודכנו עוד בינואר 2003 ב-0.9 אחוז. גם שכר המינימום מעודכן בהתאם ויעלה ב-121 ש"ח.

הכנסות הממשלה ברביע האחרון של 2005 תאמו את התוואי המתיישב עם תחזית התקציב, והיו גבוהות ב-1.5 אחוזים מאשר בתקופה המקבילה אשתקד. בתחילת 2006 הכנסות הממשלה ממסים (מהמסים העקיפים ובעיקר מהמסים הישירים) המשיכו להפתיע בגודלן והיו גבוהות ב-2.9 מיליארדי ש״ח מהרמה המתיישבת עם הצעת התקציב[15] וב-14.6 אחוזים מאשר בתקופה המקבילה אשתקד; זאת למרות הפעלת תכנית הקיצוץ במסים, שאושרה ביוני 2005 – עדות להתרחבות הפעילות במשק. הכנסות הממשלה ממסים הולכות וגדלות מאמצע שנת 2003, וביתר מהירות מאז אמצע שנת 2004 – מגמה שנמשכה גם בתקופה הנסקרת, אשר בה הן גדלו ב-7.5 אחוזים לעומת התקופה המקבילה אשתקד. הירידה בהוצאות הממשלה יחד עם עליית הכנסותיה ממסים משתקפות בהמשך המגמה של צמצום הגירעון; בתקופה הנסקרת אף נרשם עודף תקציבי של 5 מיליארדי שקלים, וזאת למרות גירעון שנבע מעונתיות ברביע האחרון של 2005.

שליטת הממשלה בהוצאותיה בשנתיים האחרונות מעלה את הסבירות שגם השנה גירעון הממשלה יהיה נמוך מיעדו. תת-הביצוע, המשך תוואי הצמיחה והגידול של ההכנסות ממסים מאפשרים לממשלה גמישות מסוימת בהגדלת הוצאותיה, אולם יש להימנע מהגדלה פרמננטית של ההוצאות ב-2006, שתשאיר בעיה לשנים הבאות. הממשלה החדשה שתקום צריכה להמשיך ולשמור על תוואי הוצאות שצפוי להתאים ליעד הגירעון, וכך להקטין את החוב הלאומי. ביישום תכניות חברתיות חדשות מן ההכרח להתבסס על עיקרון זה. הצמיחה בשנתיים האחרונות והמשמעת הפיסקלית שאפיינה את הממשלה יצרו לממשלה הבאה קרקע נוחה ליישום תכניות חברתיות והרחבת תשתיות. חשוב לבצע תכניות אלו כדי לתמוך בנזקקים, אך יש להקפיד על מינון נכון כדי שלא לחרוג מהיעדים, דבר שיפגע בצמיחה.

מאזן התשלומים

מבט כללי על נתוני המגמה של סחר החוץ של ישראל מלמד שהגידול המהיר של היצוא והיבוא, שהחל באמצע שנת 2002, התמתן בשנת 2005, אך מגמת הצמיחה נמשכת.

בחשבון השוטף נרשם ברביע הרביעי של 2005 עודף קטן יחסית של 389 מיליוני דולרים[16] כך שיחד עם העודף של שלושת הרביעים הראשונים של השנה הצטבר עודף של 2.385 מיליארדי דולרים, לעומת 1.47 מיליארדים בשנת 2004. העודף הקטן יחסית בחשבון השוטף ברביע האחרון של 2005 ביטא ירידה ביצוא הסחורות והשירותים[17].

אשר ל**סחורות**, התמונה המצטיירת מתחילת 2006 היא שהקיפאון היחסי המצטבר שנרשם ביבוא וביצוא של סחורות במחצית השנייה של 2005 (לוח 4 ואיור א׳-8) נמשך: נתוני המגמה כעת דומים לנתוני הרביע האחרון של 2005, לרבות היצוא התעשייתי, שלמרות העלייה בחודשים דצמבר ופברואר ירד בחודשים ינואר ומארס. יצוא הסחורות, וכן היצוא התעשייתי, ירדו מעט בתקופה הנסקרת כולה, ובהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד לא נרשם בהם שינוי. נתונים אלו עולים בקנה אחד עם נתוני מאזן התשלומים לרביע הרביעי, המצביעים על תמונה דומה. אינדיקציה נוספת לירידה ביצוא בתקופה הנסקרת ניתן לראות במדד היצוא של ישראל לארה״ב (איור א׳-9).

איור א׳-8

סחר החוץ[1], 1998 עד 2006
(מיליוני דולרים לחודש)

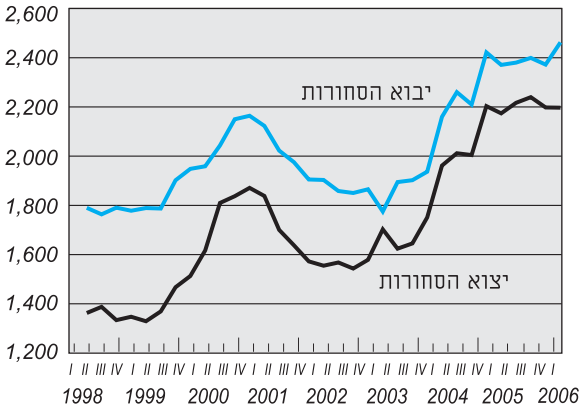

[1] ללא אניות ומטוסים, יהלומים ודלק. נתונים מנוכי עונתיות.
מעודכן עד מארס 2006.

[15] כ-1.2 מיליארדי ש״ח מהעודף משקפים הכנסות חד-פעמיות בגין מכירה רעיונית בשוק ההון (900 מיליוני ש״ח) וגבייה חריגה מחברות גדולות בינואר.

[16] גם בהשוואה לרביעים הקודמים של 2005 וגם בהשוואה לרביע האחרון של 2004, שבו נרשם עודף של 877 מיליוני דולרים.

[17] יצוא הסחורות והשירותים פחת ברביע הרביעי ב-3.5 אחוזים לעומת הרביע השלישי.

איור א'-9

היצוא מישראל והסחר של ארה"ב - רכיבים אלקטרוניים, ציוד תקשורת אלקטרוני, ציוד לבקרה ולפיקוח וציוד מדעי (ענפים 32-34)[1], 1998 עד 2006

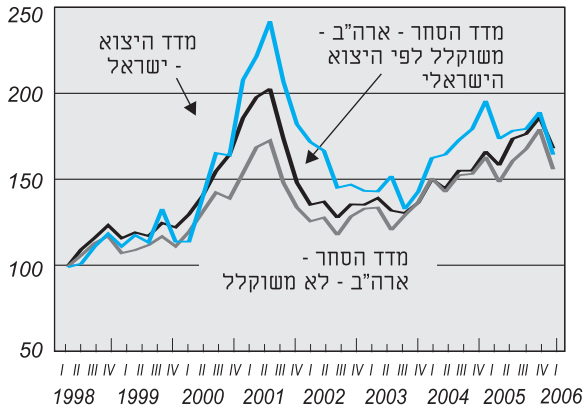

[1] מעודכן עד פברואר 2006, נתוני הרביע הרביעי, מנופחים על סמך חודשיים בלבד.

יצוא הסחורות (למעט יהלומים), ירד על פי נתוני המגמה ברביע הראשון של 2006 ב-4.3 אחוזים בחישוב שנתי, המשך לירידה של 2.1 אחוזים ברביע האחרון של 2005. יצוא תעשיות הטכנולוגיה העילית, המהווה 47 אחוזים מכלל היצוא התעשייתי (למעט יהלומים), ירד בינואר עד מארס ב-3.9 אחוזים בחישוב שנתי, המשך לירידה של 5.2 אחוזים בשלושת החודשים האחרונים של 2005. יצוא תעשיות הטכנולוגיה המעורבת-עילית ירד בשלושת החודשים הראשונים של 2006 ב-10.5 אחוזים בחישוב שנתי. יצוא תעשיות הטכנולוגיה המעורבת-מסורתית ירד בשלושת החודשים האחרונים ב-3.3 אחוזים, המשך לירידה דומה בנובמבר עד דצמבר 2005. יצוא תעשיות הטכנולוגיה המסורתית שמר על יציבות בתקופה הנסקרת. יצוא היהלומים (המלוטשים והגולמיים) הסתכם ברביע הראשון של 2006, לפי נתונים מקוריים, ב-2.7 מיליארדי דולרים, לעומת 2.9 מיליארדים באותם החודשים אשתקד.

יבוא הסחורות עלה בתקופה הנסקרת בשיעור זניח. נתוני המגמה של יבוא הסחורות (למעט יהלומים, אניות ומטוסים וחומרי אנרגיה), שחושבו לאחר ניכוי השפעת העונתיות הרגילה וגורמים בלתי סדירים, מצביעים על יציבות בשלושת החודשים הראשונים של השנה, המשך למגמה דומה בחודשים אוקטובר עד דצמבר 2005. יבוא חומרי הגלם (למעט יהלומים וחומרי אנרגיה) עלה ברביע הראשון של 2006 ב-3.2 אחוזים בחישוב שנתי, לאחר ירידה של 1.2 אחוזים בנובמבר עד דצמבר 2005. יבוא מוצרי הצריכה עלה בשלושת החודשים הראשונים של השנה ב-6.6 אחוזים בחישוב שנתי. היבוא של המוצרים לצריכה שוטפת עלה ב-14.5 אחוזים בחישוב שנתי. לעומת זאת, היבוא של המוצרים בני הקיימא ירד בתקופה זו ב-6.9 אחוזים. יבוא מוצרי השקעה (למעט אניות ומטוסים) ירד בינואר עד מארס 2006 ב-6.1 אחוזים בחישוב שנתי. היבוא של מכונות וציוד (כ-80 אחוזים מיבוא מוצרי ההשקעה) ירד באותם חודשים ב-5.4 אחוזים בחישוב שנתי. יבוא היהלומים (גולמיים ומלוטשים) הסתכם בינואר עד מארס 2006 ב-2.0 מיליארדי דולרים, לעומת 2.2 מיליארדים בחודשים המקבילים של 2005. היבוא של מוצרי אנרגיה (דלק גולמי, תזקיקים ופחם) הסתכם בשלושת החודשים הראשונים של השנה ב-1.7 מיליארדי דולרים, לעומת 1.4 מיליארדים בינואר עד מארס אשתקד.

לעומת התנודתיות שאפיינה את היבוא והיצוא של הסחורות, בתחום **השירותים** נמשכה מגמת הגידול, המאפיינת את המשק מאז שנת 2003. יצוא השירותים המשיך לגדול ברביע האחרון של 2005 בקצב הגבוה שמאפיין את שנת 2005 כולה, המשך לשנת 2004, ואילו יבוא השירותים אמנם גדל בתקופה זו, אך קצב גידולו התמתן בהשוואה לשנת 2003, ולפיכך הפער בין היצוא ליבוא של השירותים המשיך לגדול גם בתקופה הנסקרת. הגידול העקבי של סחר השירותים, ובעיקר של יצואם משקף את צמיחתם המואצת של ענפים אלו במשק, שבאה לידי ביטוי בתרומתם הרבה לצמיחת התוצר הלאומי.

מדד **תנאי הסחר**[18] השתפר ברביע האחרון של שנת 2005 ועלה ב-1.9 נקודות אחוז, משום שירידתם של מחירי היבוא הייתה גדולה מזו של מחירי היצוא, אולם תנאי הסחר בסוף שנת 2005 יחסית לשנת 2004 הורעו ב-3.6 נקודות אחוז, משום שמחירי היבוא עלו יותר ממחירי היבוא – תוצאת עלייתם של מחירי הדלק[19].

על רקע הצטמצמות פערי הריבית בין ישראל לעולם והשוואת שיעורי המס על הנכסים הפיננסיים של הישראלים בחו"ל לשיעוריו על הנכסים בישראל, המשיכו ההשקעות של תושבי ישראל בחו"ל לגדול גם ברביע האחרון של 2005, ובעקבותיהן הסתכמו הכנסותיהם של המשקיעים הישראלים בחו"ל במהלך 2005 ב-4.1 מיליארדי דולרים,

[18] יחס המחירים בין היצוא ליבוא.

[19] בניכוי מחירי הדלק (שעלו) השתפרו תנאי הסחר ב-1.2 נקודות אחוז בסוף שנת 2005 יחסית לסוף 2004, וברביע האחרון של שנת 2005 לא חל בהם שינוי משמעותי יחסית לרביע השלישי.

לעומת 2.7 מיליארדים בשנת 2004. כיוון שהכנסות תושבי חו"ל מהשקעה בישראל עלו עלייה מתונה יותר, פחת הגירעון בחשבון ההכנסות של ישראל במיליארד דולרים – סכום שתרם לגידול העודף בחשבון השוטף של מאזן התשלומים.

יצוא ההון נטו[20] הסתכם ברביע הרביעי של 2005 ב-1.5 מיליארדי דולרים, לעומת ממוצע של 0.7 מיליארד בשלושת הרביעים הראשונים של אותה שנה. מקורו של הגידול הוא בעלייה חדה (כמעט 300 אחוזים) בהשקעת הישראלים בחו"ל (בעיקר בגלל השוואת שיעורי המס). יש לציין שיצוא ההון נטו גדל למרות העלייה בהשקעה של זרים בישראל ברביע האחרון של 2005, שתיקנה את הירידה ברביע השלישי, ירידה שנבעה כנראה מאי-הוודאות לגבי ביצוע תהליך ההתנתקות. יצוא ההון נטו מתחילת השנה עמד על 1.1 מיליארדי דולרים; מחצית ממנו נצברה בינואר ועוד מחצית בפברואר. קפיצה חדה נרשמה בינואר הן בהשקעות של תושבי ישראל בחו"ל (לרבות ההשקעות הישירות) והן בהשקעות תושבי חו"ל בישראל (לרבות ההשקעות בתיק ניירות הערך למסחר). החשבון הפיננסי של חודש מארס היה מאוזן.

ההתפתחויות בעולם

הצמיחה הגלובלית האיתנה נמשכה במהלך התקופה הנסקרת. על פי התחזית האחרונה שפרסמה קרן המטבע הבין-לאומית כלכלת העולם תצמח ב-2006 ב-4.9 אחוזים, בדומה לשיעור צמיחתה בשנת 2005 – 4.8 אחוזים. הצמיחה המוגברת המשיכה לחלחל גם למדינות שבהן הצמיחה הייתה חלשה יחסית. כלכלת ארה"ב המשיכה לצמוח בקצב מהיר יחסית, וב-2006, על פי התחזית של הקרן, היא צפויה לצמוח ב-3.4 אחוזים נוספים. זאת למרות ההסתבכות בעיראק, הגירעון במאזן התשלומים, ההולך וגדל, המדיניות המוניטרית המרסנת וירידת התמיכה הציבורית בממשל. הצמיחה ביפאן נמשכת, וכבר לא מתבטאת רק בגידול היצוא; הודו ממשיכה בקצבי צמיחה גבוהים במיוחד, ובסין צופים את המשך הפריחה הכלכלית, לאחר צמיחה של 10.3 אחוזים, במונחים שנתיים, ברביע הראשון של השנה. במדינות האירו תוואי הצמיחה נותר סולידי (סביב שני אחוזי צמיחה שנתיים), והציפיות הן להמשך הצמיחה בקצב דומה בטווח הקרוב; זאת לאחר חילופי הממשל בגרמניה, התייצבות בשער החליפין ורגיעה בסביבת האינפלציה.

ההתייקרות החדה של מחירי הנפט כמעט נבלמה בתקופה הנסקרת, אך מפני הביקושים הגדלים, תוצאת המשך הצמיחה ואי-ודאות לגבי היצע הנפט, חוזים מרבית הכלכלנים כי מחירו של הנפט לא יירד בטווח הבינוני[21], דבר שימשיך להוות מכשול בסחר הבין-לאומי ויגרור המשך של עליית מחירי אנרגיה נוספים. העלייה הנוספת הצפויה במחירי האנרגיה לא מתבטאת עד כה בשינוי בסביבת האינפלציה.

האינדיקטורים העיקריים מצביעים על ציפייה להמשך תנופת הצמיחה בעולם בטווח הקצר. גם המדדים המובילים למדינות OECD מצביעים על המשך מגמת הצמיחה בטווח זה. התחזית אופטימית במיוחד לגבי ארה"ב ויפאן. בין גורמי הצמיחה העיקריים נמנים היצוא, ההשקעה והתנאים הגלובליים הנוחים, המאפשרים את זרימת הכספים למדינות המתפתחות. שיעורים נמוכים יחסית של הריבית ארוכת הטווח, אינפלציה יציבה ומדיניות מוניטרית המתאימה לפעילות בכל אזור צפויים לתמוך בגורמי צמיחה אלו ולאפשר את המשך הצמיחה וירידת שיעור האבטלה, תוך שמירה על יציבות פיננסית ואינפלציה נמוכה. ירידת פרמיית הסיכון במדינות המתפתחות יחד עם ירידת התשואות במדינות המפותחות בתקופה הנסקרת גרמו לזרימה מואצת של הון והשקעות מהמדינות המפותחות למדינות המתפתחות, וזו חוללה שגשוג ופריחה באחרונות. התפתח תהליך סימולטני, שבו הציפיות לצמיחה מגשימות את עצמן. ההשקעה במדינות אלו, וביניהן ישראל, צפויה להמשיך ולגדול, והיא תתרום להמשך הצמיחה המואצת בהן.

כנגד זאת יש לזכור שההאצה בקצב הצמיחה במדינות המתפתחות אינה מובטחת, והיא כרוכה בסיכונים לא מבוטלים: (א) אפקט "בועתי", שבו התשואה אמנם גבוהה, אך הסיכון גדול אף הוא – חשש לנפילות בבורסה במדינות הידועות בחוסר יציבותן. (ב) התייקרות נוספת של מחירי הנפט ועלייה בציפיות לאינפלציה (בעיקר באירופה), ובעקבותיה הקשחת המדיניות המוניטרית ומעבר לסביבה של ריביות גבוהות, המדכאת את הצריכה וההשקעה. (ב-12 החודשים האחרונים עלתה ריבית ה-Fed ב-2 נקודות אחוז, מ-2.75 ל-4.75 אחוזים, וריבית גוש האירו עלתה ב-0.75 נקודת אחוז, מ-2 ל-2.75 אחוזים; נראה שעליות אלו לא תיפסקנה. (ג) החרפה בפונדמנטליזם האיסלאמי העולמי – לרבות האיום האיראני. (ד) חוסר משמעת פיסקלית מתמשך בארה"ב – שעלול להתרגם בסופו של דבר לעליית מסים, ועמה ירידה בקצב הצמיחה.

[20] ללא יתרות מטבע החוץ.

[21] אף שתיתכן ירידה זמנית - עונתית - במחירו, שתנבע מירידת הביקוש, עם המעבר של מדינות המערב לקיץ.

המחירים, המדיניות המוניטרית ושוקי הכספים וההון

בתקופה הנסקרת הואץ **קצב עליית המחירים** במשק. מדד המחירים לצרכן עלה במהלך הרביע הראשון של 2006 ב-0.6 אחוז, כך שב-12 החודשים האחרונים (ממארס 2005 עד מארס 2006) הסתכמה עליית המחירים ב-3.6 אחוזים, מחוץ לגבולות יעד האינפלציה (1-3 אחוזים; לוח 7 ואיור א'-10). על פי נתוני המגמה לרביע זה, קצב העלייה השנתי של מדד המחירים לצרכן הגיע ל-3.2 אחוזים. יש לציין שהן המדד לחודש פברואר (0.6 אחוז) והן המדד לחודש מארס (0.3 אחוז) חרגו מעבר לכל התחזיות והיו הגבוהים ביותר לחודשים אלו מאז 2002. בניכוי הסעיפים התנודתיים (פירות וירקות, הלבשה והנעלה) עלה מדד המחירים במהלך הרביע הראשון של 2006 בשיעור דומה – 0.9 אחוז – והשלים עלייה שנתית של 3.8 אחוזים, גם היא מחוץ לתחום היעד. מדד המחירים הסיטוניים עלה במהלך הרביע הראשון של 2006 בשיעור גבוה אף יותר מאשר מדד המחירים לצרכן – 3.4 אחוזים. במהלך התקופה הנסקרת כולה עלה מדד המחירים לצרכן ב-0.3 אחוז, ומדד המחירים הסיטוניים – ב-1.9 אחוזים. בהתאם לכך עלו הציפיות לאינפלציה ל-12 החודשים הבאים בתחילת פברואר והגיעו לשיאן באמצע חודש זה (2.5 אחוזים), אך הן לא חרגו מגבולו העליון של היעד (לוח 9 ואיור א'-11). מאז אמצע פברואר ניכרת מגמת ירידה בציפיות, ובסוף מארס הן הגיעו ל-1.8 אחוזים. נראה שהאצת קצב עלייתם של המחירים בתקופה הנסקרת משקפת את התבססות תהליך היציאה מהמיתון בישראל ובעולם כולו תוך כדי מיצוי עודף כושר הייצור במשק, והיא הושפעה במידה רבה מעליית הביקושים, מהמשך פיחות השקל[22], מעלייה של מדד מחירי הדיור[23] (1.7 אחוזים בתקופה הנסקרת עם שיעור שינוי שנתי של 6.7 אחוזים) ומעליית מחירי האנרגיה. הסטייה כלפי מטה של כל שלוש התחזיות האחרונות למדד (ינואר, פברואר ומארס) תומכת בהערכה שההאצה בקצב עליית המחירים נובעת גם משינוי בסביבת האינפלציה, תוצאת תהליך המיצוי של עודף כוח הייצור במשק (בעיקר בקרב העובדים המיומנים) ותחילתם של לחצי מחירים הנובעים מעודף ביקוש. ייסוף ריאלי במחירי היבוא ברביע האחרון של 2005 מחזק הערכה זו.

איור א'-10

האינפלציה ב-12 החודשים האחרונים ויעד האינפלציה[1], 1998 עד 2006

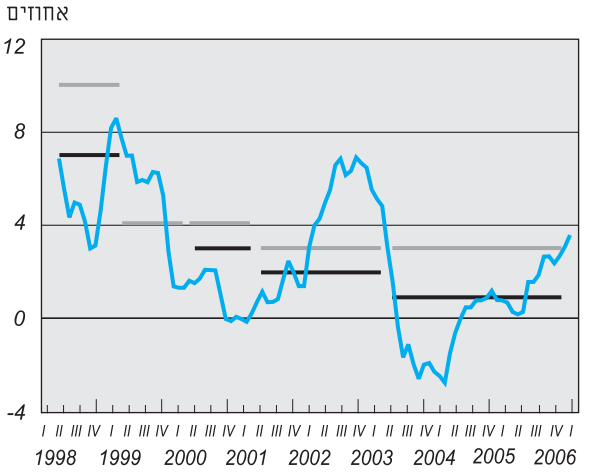

[1] מעודכן עד מארס 2006.

היציאה מהמיתון והמשך הצמיחה חייבו את בנק ישראל לעבור ממדיניות מוניטרית מרחיבה, שמטרתה לעודד את הצמיחה (מדיניות אופיינית למשק במיתון) למדיניות מוניטרית ניטרלית, אשר מטרתה למנוע התפרצות מחירים (אופיינית למשק בצמיחה)[24]. לאחר שמונה חודשים רצופים שבהם הריבית לא שונתה, תקופה שבה היה עדיין מוקדם להעריך כי אכן החל תהליך של התגברות האינפלציה, הועלתה הריבית המוצהרת של בנק ישראל בתקופה הנסקרת ב-1.5 נקודות אחוז בהדרגה – מ-3.5 בספטמבר 2005 עד ל-5 באפריל 2006.

עלייה בתוחלת ובשונות של הציפיות לאינפלציה משוק ההון ושל החזאים, פערי הריביות שהפכו שליליים, המשך הפיחות בשער החליפין, עליית מחירי האנרגיה והסחורות, ותהליך הדרגתי של סגירת פער התוצר – כל אלה הניעו את בנק ישראל להעלות את הריבית באוקטובר ונובמבר – ב-0.25 נקודת אחוז בכל אחד. למרות שתי ההעלאות האלה, ובשל התגברות אי-הוודאות הפוליטית-כלכלית על רקע הקדמת הבחירות, הראו האינדיקטורים השונים בחודש נובמבר כי האינפלציה במהלך השנה הקרובה צפויה להימצא בקרבת הגבול של היעד ואף לחרוג ממנו. המשך הפיחות של שער הדולר, עלייה בתשואות של איגרות החוב

[22] עיקר הפיחות היה ברביע האחרון של 2005, אולם הן לפיחות והן לעליית מחירי הנפט יש גם השפעה בפיגור על רמת המחירים.

[23] בסך כל התקופה הנסקרת נרשמה במחיר הדיור ירידה דולרית של 1.2 אחוזים, וזאת למרות העליות בחודשים פברואר ומארס ב-0.2 וב-0.4 אחוז, בהתאמה. (בשנת 2005 בכללה נרשמה יציבות דולרית במחירי הדיור.) מכאן שהעלייה במחירים השקליים של הדיור נובעת רובה ככולה משער החליפין.

[24] השאלה כיצד לבצע מעבר זה נידונה בספרות, לדוגמה במאמר של Calardia, Gali and Gertler מ-1999, שם נאמר שכאשר מקור העלייה במחירים אינו ידוע (אם מדובר בזעזוע היצע או ביקוש) עדיף להעלות את הריבית בהדרגה.

איור א'-11

הריבית והציפיות לאינפלציה[1],
1998 עד 2006

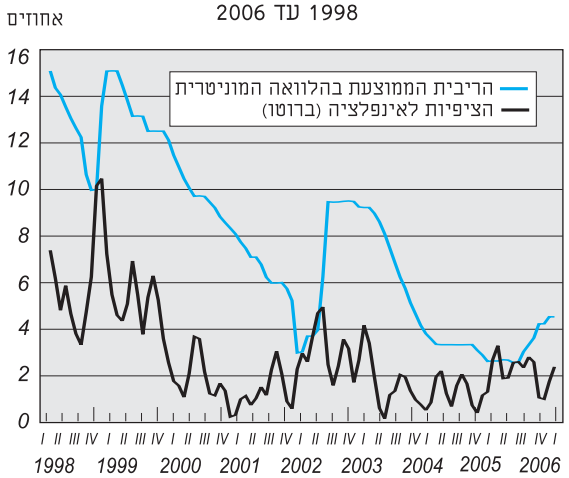

[1] מעודכן עד מארס 2006.

הצמודות והלא-צמודות, הריבית הריאלית הנמוכה יחסית (1.9 אחוזים) והצמיחה המואצת של המשק ברביע השלישי הניעו את בנק ישראל להעלות את הריבית לחודש דצמבר ב-0.5 נקודת אחוז, לרמה של 4.5 אחוזים. רגיעה בשווקים ובציפיות לאינפלציה וייסוף קל של שער החליפין אפשרו לבנק ישראל להותיר את הריבית לחודש ינואר ללא שינוי. תהליך העלייה ההדרגתית של ריבית בנק ישראל התחדש בפברואר, שבו העלה הבנק את הריבית ב-0.25 נקודת אחוז נוספת, לנוכח ההתקרבות לגבול העליון של יעד האינפלציה, המשך ההצטמצמות של פער התוצר, הציפיות לאינפלציה ועליית ריבית ה-Fed. המדד הגבוה והבלתי צפוי של חודש פברואר, הציפיות למדדים גבוהים גם בחודשים מארס ואפריל, המשך העלאות ריבית באירופה ובארה"ב ועמן ההתעוררות בשאר הגורמים שהוזכרו לעיל הניעו את בנק ישראל להמשיך ולהעלות את הריבית בחודש אפריל ב-0.25 נקודת אחוז. למרות ההעלאות האמורות של הריבית יש לזכור שבפרספקטיבה של עשור סביבת הריבית הריאלית במשק עדיין נמוכה יחסית.

העלאות הריבית בתקופה זו נתנו את אותותיהן גם באפיק איגרות החוב הממשלתיות. בתחילת 2006 נמשך גידול התשואות על איגרות החוב הממשלתיות לכל התקופות לפדיון. גידול זה מעיד כי ריבית בנק ישראל משפיעה על הריבית ארוכת הטווח, ולא רק על זו הקצרה. אינדיקציה נוספת לכך היא גידולו של הפער בתשואות העתידיות על איגרות החוב בין איגרות לתקופה של 5 שנים לאיגרות ל-9 שנים בחודשים פברואר ומארס.

עקום המק"ם הגיב על התגברות הציפיות להאצת האינפלציה ולהעלאת הריבית כבר ברביע השלישי של 2005, ומאז הוא ממשיך ועולה בהתאם להעלאות הריבית על ידי בנק ישראל ולציפיות לגביהן (איור א'-12).

איור א'-12

עקום תשואות המק"ם, ספטמבר 2005 עד מרץ 2006
(נתונים לסוף תקופה)

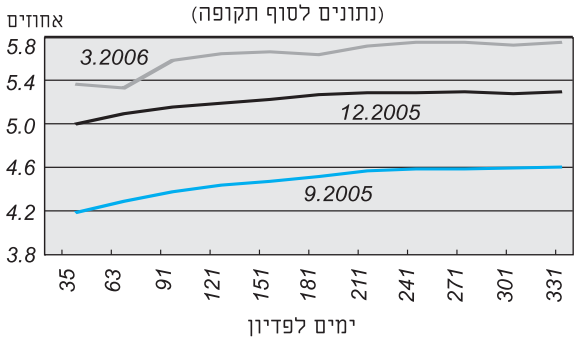

עקום התשואות של איגרות החוב הצמודות למדד,
ספטמבר 2005 עד מארס 2006[1]
(ברוטו, נתונים ממוצעים)

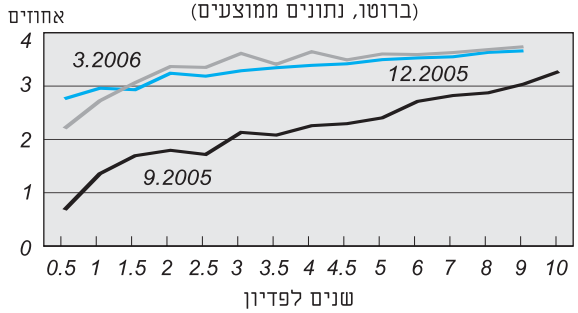

[1] ללא נתוני התשואה של איגרות החוב הצמודות למדד ל-10 שנים.

שער החליפין מול הדולר פוחת במהלך התקופה. קצב הפיחות המואץ שאפיין את הרביע השלישי של 2005, בגלל התחזקות הדולר בעולם והצטמצמות פער הריביות, התמתן (בדצמבר 2005 ובמארס 2006 נרשם ייסוף של השקל), ושער החליפין נע סביב 4.7 שקלים לדולר (איור א'-13). היחלשות השקל הושפעה מהצטמצמות פער הריביות ומהשוואת שיעורי המס על השקעות בחו"ל – בעוד שהעודף בחשבון השוטף, ההפרטה והאטרקטיביות של ההשקעה בתעשיות הטכנולוגיה העילית בישראל בפרט ובמשקים המתעוררים בכלל תרמו להתחזקותו.

איור א'-13

שער החליפין של השקל לעומת סל המטבעות והדולר[1], 1998 עד 2006

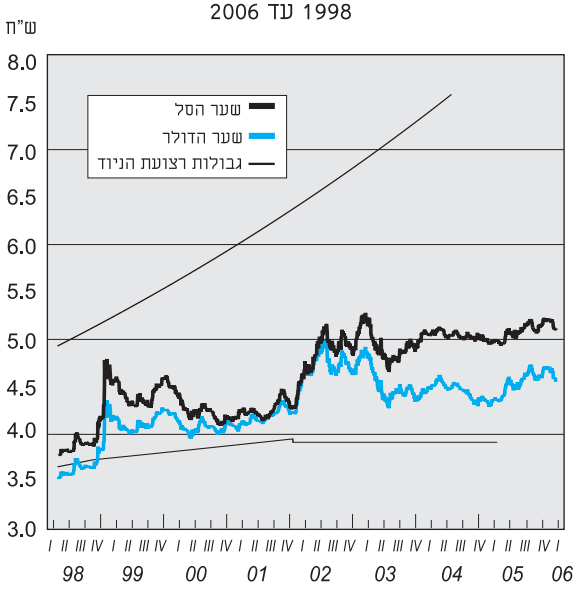

[1] מעודכן עד מארס 2006.

אמצעי התשלום (M1) התרחבו ברביע האחרון של 2005 בשיעור חד יחסית, אולם מאז תחילת 2006 שיעור גידולם התמתן: כנגד זאת התנודתיות בכמות הכסף (M2) הייתה קלה לאורך כל התקופה הנסקרת. (לוח 8 ואיור א'-14). לנוכח השיעורים הנמוכים של האינפלציה והריבית הנמוכה יחסית נראה שהציבור אינו חושש להחזיק נכסים לא צמודים בהיקף ניכר. גם עליית משקלו של M1 במצרף M2 (מ-13 אחוזים בסוף שנת 2003 עד ליותר מ-18 אחוזים בתקופה הנסקרת) משקפת את המשך תהליך הנזלותו של תיק הנכסים. האשראי הבנקאי החופשי התאפיין בתקופה הנסקרת בתנודתיות ובהעדר מגמה כלשהי: בחודשים אוקטובר עד ינואר הוא גדל, ואילו בחודשים פברואר ובמארס הוא קטן, כך שבסך התקופה הנסקרת רמתו כמעט לא השתנתה. רמתו הנמוכה של האשראי הבנקאי משקפת בעיקר הסטה של גיוסי הון למקורות חוץ-בנקאיים (למשל הבורסה), ששגשגו בשנתיים האחרונות.

התקופה הנסקרת, בדומה לשלוש שנים האחרונות, התאפיינה בגיאות **בבורסה**, שהמשיכה לקצור את פירותיה של הצמיחה והמדיניות המוניטרית. (זאת להוציא את חודש פברואר, שאופיין בירידות שערים, על רקע התגברות אי-הוודאות המדינית באזור בעקבות ניצחונו של החמאס בבחירות – אולם מאמצע חודש זה נראה שהבורסה חוזרת לאיתנה.) מדד המניות הכללי עלה בתקופה הנסקרת ב-10 אחוזים, ובכך השלים עלייה של 27 אחוזים לאורך 12 חודשים.

איור א'-14

המצרפים הכספיים והאשראי[1], 1998 עד 2006

(השינוי הריאלי ב-12 החודשים האחרונים)

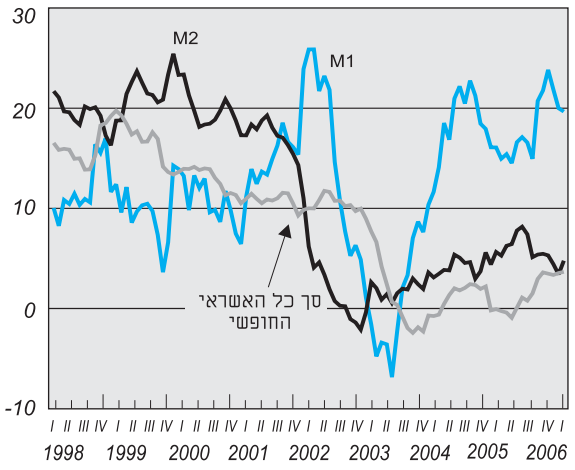

[1] מעודכן עד מארס 2006.

מחזורי המסחר היומי בבורסה המשיכו לגדול בקצב גבוה[25] בעיקר ברביע האחרון של 2005, עם עלייה חריגה במיוחד בחודש ינואר (כנראה גם בגלל מצב בריאותו של ראש הממשלה ו"אפקט ינואר"[26]), ומאז הם חוזרים לגודלם בשנת 2005.

מניע נוסף לעלייה של מחזורי המסחר, מלבד גידול הביקושים והשימוש בעושי שוק, הוא ירידה באחוז ההחזקות של בעלי עניין בשנים האחרונות ועליית "הכמות הצפה" הנובעת ממנה. ייתכן שחלק מההסבר לתופעה נעוץ במדיניות ההפרטות של השנים האחרונות (בעיקר של הבנקים –"דיסקונט" ו"לאומי").

השפעת הרפורמות האחרונות בשוק ההון, בפנסיה, במיסוי ובבעלות על קרנות הנאמנות וקופות הגמל החלה לתת את אותותיה בשנת 2005, אולם בשנת 2006 היא צפויה להשפיע ביתר שאת – להגביר את התחרות בשוק ההון, וכך להביא לשכלולו ולחיזוק מעמדו במערכת הפיננסית.

[25] ממוצע מחזור המסחר היומי היה 366, 660 ו-990 מיליוני שקלים בשנים 2003, 2004 ו-2005, בהתאמה.

[26] אפקט ינואר: תשואות המניות בחודש זה נוטות להיות גבוהות מאוד יחסית לשאר חודשי השנה, שכן משקיעים רבים המעוניינים לממש הפסדי הון נוטים למכור לקראת סוף השנה, לשם קבלת זיכוי מס, ולקנות שוב בינואר.

לוח 1: חשבונאות לאומית, 2005 ו-2006
(אחוזים, במחירים קבועים, בניכוי עונתיות)

	2005	2005 I	2005 II	2005 III	2005 IV	2006 I	2005/IV מול IV 2004/IV	*
	שיעורי השינוי הממוצעים במונחים שנתיים (כל רביע לעומת קודמו)							
התוצר המקומי הגולמי	5.2	3.9	6.4	4.0	5.6		5.0	12
התמ"ג של המגזר העסקי	6.6	4.4	7.6	6.1	7.0		6.3	12
הצריכה הפרטית	3.9	-0.6	6.7	4.1	0.8		2.7	12
ההשקעה המקומית הגולמית	10.2	13.8	23.2	13.9	7.9		14.6	12
ההשקעה בנכסים קבועים	2.4	-9.5	14.8	3.3	0.2		1.8	12
היצוא של סחורות ושירותים	5.6	-1.2	5.5	5.4	-9.6		-0.2	12
היצוא של סחורות ושירותים למעט יהלומים	7.8	2.5	5.9	8.9	-5.3		2.9	12
היבוא של סחורות ושירותים	4.0	-1.7	14.0	-2.6	-13.6		-1.4	12
היבוא של סחורות ושירותים למעט יהלומים	5.4	1.1	11.1	2.4	-7.9		1.5	12
הצריכה הציבורית	2.0	5.0	6.3	-2.5	-4.4		1.0	12
הצריכה הציבורית למעט היבוא הביטחוני	1.1	3.8	3.0	1.3	-0.4		1.9	12

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח 2: אינדיקטורים לפעילות העסקית, 2005 ו-2006
(אחוזים, בניכוי עונתיות, פרט לנתוני ענף הבנייה)

	2005	2005 I	2005 II	2005 III	2005 IV	2006 I	התקופה הנסקרת[1]	*
	שיעורי השינוי הממוצעים במונחים שנתיים (כל רביע לעומת קודמו)							
המדד המשולב למצב המשק	3.2	4.4	7.2	5.4	6.2	6.7	6.1	3
המסחר הקמעוני המאורגן	5.6	6.9	3.8	5.9	9.8	3.5	6.1	3
הייצור התעשייתי (ללא יהלומים)	4.6	1.1	1.8	7.6	5.5	10.5	4.9	2
מדד הפדיון בענף המסחר	7.2	6.8	3.4	10.6	8.7	5.4	7.3	2
מדד הפדיון - מסחר ושירותים	7.7	7.2	5.1	12.9	12.6	5.8	9.4	2
כניסת תיירים	26.8	44.4	50.6	11.1	17.1	24.5	27.2	3
הבנייה למגורים[1]								
התחלות הבנייה של דירות[1]	2.4	-5.3	6.8	28.2	-17.3		-9.6	1
גמר הבנייה של דירות[1]	-3.4	-7.4	0.6	20.6	-21.9		-16.6	1
הבנייה שלא למגורים[1]								
שטח ההתחלות[1]		-9.9	4.5	38.6	-18.9		-18.9	12
ממצאי סקר החברות (מאזן הנטו)[2]								
המאזן המשוקלל של המגזר העסקי		20	22	24	28	37		3
תפוקת החברות התעשייתיות	25	20	21	29	29	36		3
מכירות חברות המסחר	27	28	29	24	27	31		3

* החודש האחרון שלגביו יש נתון. ** מציין תוצאה בלתי מובהקת ברמה של 10 אחוזים.

[1] שיעור השינוי לעומת התקופה המקבילה אשתקד.

[2] מאזן הנטו הוא ההפרש בין מספר החברות המדווחות על עלייה לבין אלה המדווחות על ירידה, כאחוז מסך החברות המדווחות.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, משרד הבינוי והשיכון ועיבודי בנק ישראל.

לוח 3: אינדיקטורים להתפתחות שוק העבודה, 2005 ו-2006
(בניכוי עונתיות)

	2005	2006	2005				2006	התקופה	
	IV	I	I	II	III	IV	I	הנסקרת[1]	*
			שיעור השינוי						
	(אלפים)		(כל רביע לעומת קודמו)						
כוח העבודה האזרחי	2,782		1.0	0.9	0.6	1.3		3.6	12
המועסקים הישראלים	2,538		1.7	1.1	0.8	1.4		5.0	12
במגזר הציבורי	756		2.6	0.4	-0.5	1.0		3.5	12
במגזר העסקי	1,780		1.1	1.7	1.2	1.5		5.7	12
מועסקים זרים ושטחים (לא מנוכה עונתיות)	371		1.3	2.6	-2.4	-0.5		0.9	12
ממוצע שעות העבודה השבועיות למועסק	35.7		0.5	0.8	-1.9	-2.2		-5.4	12
תשומת העבודה במגזר העסקי (כולל שטחים וזרים), שבועי	81,900		3.2	1.3	-0.2	-2.4		1.8	12
ישראלים בלבד	71,447		3.3	0.9	0.1	-2.3		-1.0	12
תשומת העבודה במגזר הציבורי (ישראלים)	18,588		3.6	1.2	-2.4	0.4		0.2	12
הבלתי מועסקים	244		-5.4	-0.4	-1.2	-0.2		-8.9	12
דורשי העבודה	226	223	1.6	0.6	-2.0	-0.8	-1.1	-1.8	1
התביעות לתשלומי דמי אבטלה	70	71	-0.2	2.2	0.7	-4.3	1.7	-0.8	3
	(ש"ח, נתונים מקוריים)								
השכר הריאלי למשרת שכיר[2]	7,019	7,320	-0.7	1.4	0.6	-2.4	-0.2	-0.7	1
במגזר הציבורי	6,561	6,925	-5.0	0.3	3.0	-3.6	-2.5	-4.7	1
במגזר העסקי	7,233	7,511	1.2	0.2	-0.1	-0.6	0.9	1.1	1
השכר הנומינלי למשרת שכיר[2]	7,219	7,495	-0.3	1.8	1.7	-1.4	-0.1	1.9	1
במגזר הציבורי	6,748	7,091	-5.2	1.1	4.2	-2.8	-3.2	-2.2	1
במגזר העסקי	7,439	7,691	1.0	0.3	1.5	0.3	1.0	3.8	1
			(אחוזים, מנוכה עונתיות)						
שיעור ההשתתפות			54.9	55.2	55.2	55.7		2.0	12
שיעור התעסוקה			49.8	50.2	50.3	50.8		3.1	12
שיעור האבטלה			9.2	9.1	8.9	8.8		-10.6	12
עומק האבטלה[3]			41.0	43.9	36.6	36.1		-15.3	12

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] שיעור השינוי לעומת התקופה המקבילה אשתקד (נתונים מקוריים).

[2] כולל זרים ועובדים מהשטחים.

[3] המובטלים המחפשים עבודה מעל חצי שנה מתוך סך כל המובטלים (נתונים מקוריים).

המקור: סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, למעט נתוני הישראלים והלא ישראלים במגזר העסקי, תשומת העבודה במגזר העסקי וסך המועסקים הישראלים, אשר מקורם באומדני החשבונאות הלאומית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח 4: סחר החוץ, מאזן התשלומים ויתרות מטבע החוץ, 2005 ו-2006
(מנוכה עונתיות)

	2005	2005 I	2005 II	2005 III	2005 IV	2006 I	התקופה הנסקרת[1]	*
		שיעורי שינוי ממוצעים[2] (כל רביע לעומת קודמו)						
המסחר בסחורות[3]								
יבוא הסחורות	5.2	-2.1	0.4	0.8	-1.1	3.8	0.9	3
מזה: נכסי הצריכה	7.3	-5.4	8.4	-3.5	-1.0	7.5	4.5	3
נכסי ההשקעה	4.4	1.5	-0.7	4.8	-4.9	4.4	1.9	3
התשומות לייצור	4.9	-2.4	-1.6	0.8	0.2	2.5	-0.5	3
יצוא הסחורות	8.0	-1.3	2.0	1.1	-1.9	0.0	0.4	3
מזה: היצוא התעשייתי	7.8	-1.8	2.6	1.2	-2.2	-0.2	0.6	3
מזה: טכנולוגיה עילית	6.5	-2.8	6.9	-0.7	-0.1	-0.6	4.3	3
		מיליוני דולרים						
מאזן התשלומים								
יצוא הסחורות והשירותים	56,623	13,888	14,213	14,670	14,168			12
יבוא הסחורות והשירותים	57,384	13,979	14,602	14,709	14,283			12
העודף (הגרעון) בחשבון סחורות ושירותים	-761	-91	-388	-39	-115			12
העודף (הגירעון) בחשבון השוטף	2,385	614	597	1,230	389			12
החשבון הפיננסי (למעט יתרות המט"ח)[4]	-1,055	-961	-1,513	-142	-1,605			12
מזה: ההשקעות הישירות של תושבי חוץ[4]	1,517	1,912	1,139	341	2,673			12
השקעות תושבי חוץ בתיק ניירות הערך למסחר[4]	1,174	2,698	751	-183	1,429			12
ההשקעות הישירות וההשקעות של תושבי ישראל בתיק ניירות הערך למסחר בחו"ל[4]	2,124	1,942	1,650	2,300	2,605			12
החוב החיצוני נטו (באחוזי תוצר)[4]	-17.7	-11.9	-14.5	-14.5	-17.3			12
היתרות בבנק ישראל, לסוף תקופה[4]	27,858	26,704	26,210	27,319	27,858	27,896		3

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] שיעור השינוי לעומת התקופה המקבילה אשתקד (נתונים מקוריים).

[2] שיעורי השינוי מתייחסים להיקפים הדולריים של היבוא והיצוא, לא לשינויים כמותיים.

[3] נתוני המסחר בסחורות הם ללא אוניות, מטוסים, יהלומים ודלק.

[4] נתונים מקוריים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח 5: מדדים להתפתחויות הכלכליות במדינות המתקדמות והמתפתחות[1]
(אחוזי שינוי שנתיים)[2]

			2002	2003	2004	2005	2006
							תחזית
התמ"ג העולמי			3.0	4.0	5.1	4.3	4.3
	במדינות המתקדמות		1.5	1.9	3.3	2.5	2.7
	במדינות המתפתחות		4.8	6.5	7.3	6.4	6.1
הסחר העולמי			3.4	5.4	10.3	7.0	7.4
	במדינות המתקדמות	יבוא	2.6	4.1	8.8	5.4	5.8
		יצוא	2.2	3.1	8.3	5.0	6.3
	במדינות המתפתחות	יבוא	6.5	11.1	16.4	13.5	11.9
		יצוא	6.7	10.8	14.5	10.4	10.3
מחירי הסחורות הלא מעובדות (בדולרים)	נפט[3]		2.5	15.8	30.7	43.6	13.9
	אחר		1.7	6.9	18.5	8.6	-2.1
האינפלציה (מדד המחירים לצרכן)	במדינות המתקדמות		1.5	1.8	2.0	2.2	2.0
שיעורי ריבית לזמן קצר (אחוזים)[4]	על הפיקדונות בדולרים		1.6	1.0	1.4	3.1	4.2
	על הפיקדונות באירו		3.3	2.3	2.1	2.1	2.4
שיעור האבטלה	במדינות המתקדמות		6.4	6.6	6.3	6.1	5.9

[1] בהגדרות ה-World Economic Outlook ישראל נכללת בין המדינות המתקדמות. המדינות המתקדמות כוללות את המדינות המפותחות וחלק מהשווקים המתעוררים.

[2] פרט לשיעורי הריבית והאבטלה.

[3] המחיר הממוצע של חבית נפט ב-2004 היה 37.76 דולרים של ארה"ב.

[4] ריבית ה-LIBOR לשישה חודשים על הפיקדונות בדולרים; ריבית ה-LIBOR לשלושה חודשים על הפיקדונות באירו.

המקור: (IMF) World Economic Outlook, לפי העדכון מספטמבר 2005.

לוח 6: ביצוע התקציב המקומי של הממשלה לעומת יעד הגירעון, 2005 ו-2006

	2005	2005 I	2005 II	2005 III	2005 IV	2006 I	התקופה הנסקרת	*
הגירעון המקומי של הממשלה כאחוז מהתוצר	-0.6	3.5	-1.5	-0.6	-4.0			12
הסטייה מתוואי התקציב המקומי ללא אשראי[1] (במיליארדי ש"ח)							במיליארדי ש"ח[2]	
בהכנסות הממשלה	0.9	1.7	-1.0	-0.2	0.4	2.9	-1.2	3
בהוצאות הממשלה	-8.8	-2.6	-3.4	-0.8	-2.0	-3.6	-6.1	3
בגירעון המקומי	9.7	4.3	2.4	0.6	2.4	6.5	4.9	3
הגירעון הכולל של הממשלה (במיליארדי ש"ח)	-8.4	4.7	-4.4	-1.6	-7.1	8.7	5.0	3
שיעור השינוי לעומת התקופה המקבילה אשתקד (אחוזים)								
הכנסות הממשלה ממסים	5.9	3.2	8.3	10.6	1.5	14.6	7.5	2
מזה: הכנסות ממס הכנסה נטו	6.6	5.0	8.0	10.8	2.9	25.9	13.9	2
הכנסות ממע"מ ברוטו	4.8	1.5	5.0	9.6	3.0	11.9	7.9	3
הוצאות הממשלה	1.1	-1.0	4.2	9.0	-6.0	-1.4	-3.9	3
קצבאות הביטוח הלאומי	1.1	-3.4	1.7	4.6	1.6	4.0	2.6	2
מזה: דמי אבטלה	-5.9	-18.4	-3.2	1.6	-0.6	1.5	-0.3	2
הבטחת הכנסה	-5.7	-10.2	-3.5	-3.0	-5.7	-5.0	-5.2	2
גבייה של המוסד לביטוח לאומי מהציבור	4.9	2.1	4.5	8.1	4.8	1.2	2.8	2

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] התוואי נקבע בהתאם ליעד גירעון של 3.4 אחוזי תוצר ב-2005 ו-3 אחוזי תוצר ב-2006.

[2] השינוי בתקופה הנסקרת הוא לעומת התקופה המקבילה אשתקד. שינוי זה לא חושב עבור הסטייה מהתוואי אלא עבור הסעיפים המוגדרים.

המקור: משרד האוצר, המוסד לביטוח לאומי ועיבודי בנק ישראל.

לוח 7: מדדי מחירים נבחרים - קצב השינוי במהלך התקופה, 2005 ו-2006
(אחוזים, במונחים שנתיים)

	2005	2005 I	2005 II	2005 III	2005 IV	2006 I	התקופה הנסקרת[1]	*
מדד המחירים לצרכן	2.4	-2.4	4.5	5.7	2.0	2.4	2.2	3
מדד המחירים למעט דיור, פירות וירקות	1.8	-1.5	5.1	3.1	0.8	1.9	1.3	3
מדד המחירים לצרכן, ללא דיור וללא פירות וירקות, מבוקרים, הלבשה והנעלה	1.7	0.9	2.4	6.4	-2.6	6.3	1.8	3
מדד מחירי הדיור	5.9	-4.8	6.4	14.0	8.9	1.3	5.0	3
מדד המחירים הסיטוניים	5.2	4.0	6.3	6.7	3.8	13.8	8.7	3
שער החליפין של הדולר	6.2	-1.2	15.2	4.9	6.6	6.9	6.8	3
שער החליפין של הסל	1.6	-3.5	4.3	5.0	0.9	8.5	4.7	3

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] שיעור השינוי במהלך 6 החודשים האחרונים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח 8: המצרפים המוניטריים והאשראי הבנקאי החופשי, 2005 ו-2006
(שיעורי השינוי במונחים שנתיים, אחוזים)

	2005	2005 I	2005 II	2005 III	2005 IV	2006 I	מצטבר ב-12 החודשים האחרונים	התקופה הנסקרת	*
	לעומת התקופה הקודמת						במהלך התקופה		
M1 (אמצעי התשלום)[1]	17.5	17.3	23.4	24.3	23.6	11.2	19.7	16.1	3
d2M[2]	6.1	7.7	6.3	7.9	-0.2	2.9	4.8	2.6	3
d3M[3]	7.9	9.9	8.8	14.0	2.6	9.4	9.3	7.1	3
האשראי הבנקאי החופשי	1.0	-2.1	0.8	5.7	9.5	-1.5	3.7	2.5	3
האשראי השקלי הלא-צמוד	10.8	15.5	6.3	11.9	13.8	3.2	8.2	6.1	3
האשראי הצמוד למדד	-2.6	-8.1	1.5	6.8	7.8	-2.4	3.1	0.4	3
האשראי הצמוד למט"ח+האשראי במט"ח	-7.8	-17.1	-8.7	-5.6	4.7	-8.0	-2.9	-0.2	3

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] פיקדונות העו"ש + המזומן שבידי הציבור.

[2] M1 + פז"ק לא-צמוד (עד שנה) + פח"ק.

[3] M2 + פז"ק צמוד (עד שנה) + עו"ש צמוד.

המקור: בנק ישראל, המחלקה המוניטרית.

לוח 9: הריביות, התשואות ומדד המניות, 2005 ו-2006
(אחוזים,ממוצע לרביע)

	2005	2005 I	2005 II	2005 III	2005 IV	2006 I	התקופה הנסקרת	*
הריבית הנומינלית								
על פח"ק	2.8	2.7	2.7	2.7	3.2	3.5	3.3	1
על אשראי לא צמוד עד שנה	6.4	6.3	6.2	6.2	7.0	8.0	7.3	1
הריבית האפקטיבית במכרז הפיקדון היומי	3.8	3.7	3.7	3.6	4.2	4.8	4.5	3
הריבית LIBID על הדולר ל-3 חודשים	3.4	2.7	3.2	3.6	4.2	4.6	4.4	3
התשואה לפדיון של מק"ם ל-12 חודשים	4.3	4.2	4.0	4.2	4.9	5.5	5.2	3
התשואה לפדיון של אג"ח ל-10 שנים	3.6	3.8	3.7	3.5	3.5		3.5	11
התשואה לפדיון של אג"ח ל-5 שנים	3.0	3.1	3.0	2.7	3.1	3.5	3.3	3
פרמיית הסיכון[1]		0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	3
הציפיות לאינפלציה[2] (ברוטו)	2.8	2.4	3.0	3.1	2.8	2.4	2.6	3
שיעור השינוי במדד המניות הכללי (רביע לעומת קודמו)	33.2	6.6	-1.2	13.2	11.7	1.7	13.6	3

* החודש האחרון שלגביו יש נתון.

[1] credit default swap כפי שהוא נמדד משוק ה-cds לחמש שנים.

[2] הציפיות נגזרו מפער התשואות בין אג"ח צמוד לאג"ח לא-צמוד, שהוחזקו על ידי משקיעים מוסדיים שאינם מחוייבים במס, ובניכוי השפעת יום ה-X על מחיר האיגרת.

המקור: בנק ישראל, המחלקה המוניטרית.

חלק ב': הרחבה בסוגיות נבחרות

מחירי הדירות ופעילות ענף הבנייה

התאוששות המשק הביאה לעלייה של מחירי הדיור במחצית השנייה של שנת 2005. עם זאת עלייתם הייתה מתונה יחסית לעוצמת ההתאוששות במשק, והיא לוותה בעלייה ניכרת של מחירי התשומות, ומשום כך לא הביאה לעלייה ממשית בהתחלות הבנייה ובתוצר של ענף הבנייה. חשוב להדגיש שההתפתחות הכללית בענף מסתירה שוני רב בהתפתחות בין הדירות היקרות לזולות. בעוד שהדירות הגדולות במרכז הארץ התייקרו מאוד במהלך שנת 2005, מחירן של דירות קטנות ושל דירות בפריפריה לא עלה (לוח ב'-1). התפתחות זו הביאה לעלייה נאה בהתחלות הבנייה של דירות מיוזמה פרטית (הממוקמות ברובן באזורים היקרים), בעוד שבאזורי הפריפריה, אשר בהם מצוי עדיין מלאי גדול של דירות ריקות, לא עלו המחירים, ולכן גם היקף התחלות הבנייה לא גדל.

מסקר מחירי הדירות בבעלות הדיירים, שעורכת הלמ"ס, עולה שהשנה הייתה עלייה משמעותית של מחירי הדירות באזורים היוקרתיים - ובהם תל-אביב, השרון, המרכז וחיפה (בירושלים עיקר העלייה הייתה במהלך שנת 2004) וכן במחירי הדירות הגדולות. מיון הדירות לשלוש קבוצות על פי מחירן מעלה שהמחיר של קבוצת הדירות היקרות ביותר (דירות גדולות באזורי הביקוש) עלה במהלך השנה ב-10 אחוזים[1], מחירן של הדירות הממוצעות עלה ב-5 אחוזים, ואילו מחירן של הדירות הזולות (השליש התחתון) כמעט לא עלה (לוח ב'-2). במקביל עלו מחירי התשומות בשיעור משמעותי של 7 אחוזים, ומכאן שהרווח היזמי של הקבלנים עלה בפלח הדירות היוקרתי וירד בפלח הדירות הזולות. עליית הרווחיות בפלח הדירות היוקרתי התבטאה בעלייה של מספר התחלות הבנייה בתל אביב ובירושלים (מספרן במחצית השנייה של שנת 2005 גדל הן ביחס לתקופה שקדמה לה והן ביחס לתקופה המקבילה אשתקד), בעוד שבשאר אזורי הארץ הייתה יציבות (ובכלל זה אזורי השרון, חיפה והמרכז, שאף בהם עלו מחירי הדירות).

צמיחת המשק הביאה השנה לעלייה של מחירי דירות היוקרה, אך מגמת ההתייקרות של דירות אלו לעומת הדירות העממיות החלה עוד בשנת 2004, בזמן שמחירן של כלל הדירות ירד. השינוי ביחס המחירים נבע ממספר סיבות, ובהן גידולו של אי-השוויון הכלכלי במשק; העלייה בביקוש של תושבי חוץ לדירות יוקרה בישראל; הירידה בהיקף הסיוע הישיר של הממשלה לרוכשי דירות חדשות בקרב האוכלוסיות החלשות[2]; הסיוע שניתן לקבלנים בשנים 2001 ו-2003 אשר ייצר עודף היצע מלאכותי בפריפריה; וכן הגידול המהיר של היצע הדירות הזולות בפריפריה בשנות התשעים, שהביקוש להן ירד בעקבות הטבת מצבם הכלכלי של העולים, המבקשים לשפר את תנאי הדיור שלהם.

במחקר אמפירי שבחן את הגורמים המשפיעים על היקף התחלות הבנייה בישראל (לפי נתונים לשנים 1974-1990) נמצא כי השפעתו של גידול האוכלוסייה גדולה פי שלושה מזו של עלייה דומה בערך הרכוש הפרטי: בעוד שעלייה של אחוז אחד באוכלוסייה מעלה את מחירי הדיור ב-12 אחוזים (לאחר שנה) ואת מלאי שטח הדירות ב-0.6 אחוז (בטווח הארוך), גידול בשיעור דומה של ערך הרכוש הפרטי מעלה את מחירי הדיור ב-3 אחוזים בלבד ואת שטח התחלות הבנייה ב-0.16 אחוז בלבד. מכאן שהשפעתה של ההתאוששות הכלכלית במשק על פעילות ענף הבנייה צפויה הפעם להיות קטנה בהרבה מאשר בעבר, שכן בניגוד לעבר היא איננה נובעת מגלי עלייה אלא מעלייה בהכנסה.

ככלל, לרמת ההכנסה השפעה מועטה על הכמות המבוקשת: כמעט כל משק בית גר בדירה אחת, ללא תלות במצבו הכלכלי. עם זאת לרמת ההכנסה השפעה רבה על מיקום הדירה המבוקשת, גודלה, גילה וכו'. השיפור במצב הכלכלי יגדיל את הביקוש לדירות גדולות באזורים מבוקשים, אך המחסור בעתודות קרקע ימנע תנופת בנייה באותם אזורים, והתוצאה תהיה עלייה במחיר תוך עלייה מתונה בלבד בהתחלות הבנייה[3]. גם פעילות הענף בפריפריה אינה צפויה לגדול בהרבה: עתודות הקרקע שם אינן פתרון למשפרי דיור המתגוררים במרכז הארץ (ומעוניינים להגדיל את דירתם) או לכאלה הרוצים לעבור למרכז; אשר לתושבי הפריפריה הוותיקים המבקשים לשפר את הדיור שלהם בפריפריה - אלה אמנם יביאו להתאוששות הפעילות שם, אך במקביל

[1] הרביע הרביעי 2005 מול הרביע הרביעי אשתקד, שיעור השינוי הנומינלי.

[2] הקטנת ההטבה הגלומה במשכנתה לזכאים הביאה לירידה של 30 אחוזים בשיעור ממשי המשכנתאות, בין היתר בשל ביטול הזכאות לסיוע של בעלי ניקוד נמוך ובשל ירידה בפער שבין ריבית השוק לריבית לזכאים.

[3] באזורי הביקוש יהיה שיפור בכדאיות של פרויקטים מסוג "פינוי- בינוי", אך הבשלתם של אלה איטית מאוד.

יוזילו את הדירות הפחות איכותיות, והדבר ימתן את הכדאיות של שיפור הדיור ואת גידול הפעילות. מנגנון דומה פעל בתקופת המיתון של תחילת העשור הנוכחי: הירידה בהכנסה הוזילה את הדירות והביאה לירידה של מחיר הקרקע (המשווקת ברובה על ידי המדינה), לשחיקה בתמורה לקבלנים ולבעלי ההון האנושי הספציפי בענף ולירידה באיכות הדירות הנבנות - אך השפעתה להקטנת מספר הדירות הנבנות הייתה מוגבלת: מספרן של התחלות הבנייה נותר יציב למדי בחמש השנים האחרונות (31 אלף יחידות דיור לשנה), ומדדי צפיפות הדיור אינם מצביעים על הרעה בשנות המיתון. מכאן שלא נוצר בשנים אלו ביקוש כבוש בהיקף גדול ולכן לא צפויה עלייה גדולה בהתחלות הבנייה בתקופת הגיאות[4].

בסיכום - על רקע הציפייה לסיום הקיפאון בענף הבנייה יש להדגיש את העלייה הניכרת של מחירי דירות היוקרה ולהבהיר שהמחירים מגיבים מהר יותר מאשר הכמויות (התחלות הבנייה), ולכן התגובה בצד המחירים תוביל בשלב מאוחר יותר לגידול הכמויות.

לוח ב'-1 : השינוי במחיר הדירות במהלך שנת 2005 ו-2004 לפי הגודל והאזור

גודל הדירה (חדרים)	ערך הדירה באלפי ש"ח	השינוי במחיר (אחוזים) 2005	השינוי במחיר (אחוזים) 2004	האזור	ערך הדירה באלפי ש"ח	השינוי במחיר (אחוזים) 2005	השינוי במחיר (אחוזים) 2004
5–4.5	1,139	10	-	תל אביב	1,042	13	2
4–3.5	817	13	1	השרון	908	10	7
3–2.5	577	6	6	ירושלים	868	5	13
2–1.5	488	0	8	גוש דן	696	5	-6
				המרכז	668	17	-9
				חיפה	628	13	-8
				קריות חיפה	492	4	-7
				הדרום	446	6	-6
				הצפון	436	1	-3

לוח ב'-2: התפתחות מחירי הדירות על פי מחיר הדירה
שיעורי שינוי, נתוני הלמ"ס

	דירות בגודל 5-2 חדרים		דירות בגודל 4-2 חדרים		
	ערך הדירה ב-2005 (אלפי ש"ח)	השינוי במחיר במהלך 2005 (אחוזים)	ערך הדירה ב-2005 (אלפי ש"ח)	השינוי במחיר ב-2005 (אחוזים)	השינוי במחיר ב-2004 (אחוזים)
השליש העליון	1,150	10	877	9	2
השליש האמצעי	627	5	523	4	0
השליש התחתון	371	1	313	1	-8

[4] התפתחות מחירי הדירות הזולות בפריפריה תלויה בביקושים הכבושים לדיור: ככל שהביקוש הכבוש, שנוצר בתקופת המיתון, היה נמוך יותר - הירידה במחירי הדירות הזולות תהיה גדולה יותר, וגידולה של פעילות הבנייה יהיה מתון יותר.

המערך הממשלתי להכשרה מקצועית למבוגרים בישראל - עולם הולך ונעלם

הכשרה מקצועית למבוגרים היא אחד הכלים החשובים שממשלות מפעילות לשם שילוב כוח אדם בשוק העבודה ולשיפור המעמד התעסוקתי, בפרט בקרב אוכלוסיות חלשות. מחקרים מהעולם מלמדים שתוכניות אקטיביות בשוק העבודה בכלל, והכשרה מקצועית בפרט, מסייעות להגדלת שיעור התעסוקה, להעלאת השכר ולצמצום ההסתמכות על תשלומי העברה – בעיקר בטווח הארוך וכאשר ההכשרה המקצועית מלווה בתוכניות נוספות (כגון סיוע בחיפוש עבודה)[1]. התרומה של הכשרה מקצועית מקיפה לשילוב מוצלח בשוק העבודה גדולה הרבה יותר מתרומתם של צעדים חלקיים כהקניית הרגלי עבודה[2]. עם זאת הכשרה מקצועית היא יקרה יותר, והשיפור בהכנסה בזכותה מוגבל[3], ולא תמיד מאפשר למשק הבית להיחלץ מעוני.

כ-200 אלף ישראלים בני 20 ומעלה השתתפו בשנת 2004 בקורסים להכשרה מקצועית מטעם המגזר הפרטי או הציבורי, שכל אחד מהם נמשך מעל 100 שעות (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר חברתי 2004). בכ-13 אחוזים מהמקרים מימון הקורסים היה ציבורי[4]. ההכשרה המקצועית הציבורית מבוצעת בעיקר על ידי משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה (התמ"ת), בעצמו או באמצעות מוסדות לימוד חיצוניים, ומפוקחת על ידו.

ההכשרה המקצועית הציבורית למבוגרים במימון משרד התמ"ת מתנהלת במסלולים העיקריים הבאים: קורסי הכשרת יום, בהיקף של כמה מאות שעות לימוד, במיגוון מקצועות – החל בתחומים מתקדמים כמחשבים, המשך בחשמל ואלקטרוניקה ומתכת ומכונות, וכלה בתחומים מסורתיים כטיפול בילדים וטיפוח החן; קורסים לאקדמאים הזקוקים להסבה מקצועית; הכשרה פנים-מפעלית בתעשייה ובענף הבנייה הכוללת סבסוד שכר; קורסים לאוכלוסיות ייחודיות (לחיילים ערב שחרורם משירות חובה, לחרדים ועוד); פעילות לשיפור ההון האנושי הכללי – קורסי מכינה והכוון קצרים יחסית, והשלמת השכלה לאלו שאינם עומדים בתנאי הסף להשתתפות בקורסים להכשרה מקצועית. המשתתפים בקורסים השונים רובם ככולם חסרי תעסוקה, שהופנו לרוב דרך שירות התעסוקה. במהלך ההכשרה המקצועית זוכים חלק מהמשתתפים לקצבה (דמי אבטלה או גמלה להבטחת הכנסה) ודמי הלימוד בקורסים נמוכים ביותר[5].

מסקר מעקב אחר בוגרי הכשרות מקצועיות שנערך במשרד התמ"ת עולה כי כשני שלישים מהם השתלבו בתעסוקה כשנה וחצי לאחר סיום הקורסים, אך שיעורי ההשמה במקצוע שהוכשרו לו היו נמוכים יחסית[6]. מבדיקה שערך המוסד לביטוח לאומי (סקירה שנתית 2002-2003, תיבה 5.9א') עולה כי בקרב מקבלי דמי אבטלה, אלו שהשתתפו בהכשרה מקצועית השתלבו לאחר מכן בעבודה בשיעורים העולים על האחרים, וכי הפער בהסתברות של בוגרי ההכשרה המקצועית למצוא עבודה לבין אלו שלא השתתפו בה גבוה יותר אצל לא-משכילים, בעלי שכר נמוך יחסית ערב האבטלה ומבוגרים – קבוצות המובטלים המתקשות ביותר במציאת תעסוקה[7].

בשנים האחרונות התקבלו מספר שינויי חקיקה הנוגעים למערך ההכשרה המקצועית, והתחוללה בו רפורמה מקיפה ששינתה את פניו. בתוכנית החירום הכלכלית של יולי 2002 נקבע כי מובטלים חדשים המשתתפים בקורסים להכשרה מקצועית ייהנו רק מ-70 אחוזים מדמי האבטלה שהיו מגיעים להם. בחוק ההסדרים לשנת 2003 נקבע כי תקופת ההכשרה המקצועית תיחשב במניין ימי הזכאות לקבלת דמי האבטלה לבעלי השכלה של 12 שנות לימוד ומעלה, וכי מובטלים בעלי השכלה נמוכה יותר המשתתפים בהכשרה מקצועית יקבלו דמי אבטלה במשך 138 ימים לכל היותר. תיקוני החקיקה נועדו לקצר את תקופת קבלת דמי

---

1 לסקירות ראו:
OECD (2006). OECD Employment Outlook 2005; J.P. Martin (2001). "What Works Among Active Labour Market Policies: Evidence from OECD Countries' Experiences", *OECD Economic Studies*, 30(1), 79-113.

2 A. Dyke *et al.* (2005). *The Effect of Welfare-to-Work Program Activities on Labor Market Outcomes*, IZA DP No. 1520.

3 J.J. Heckman, R.J. Lalonde and J.A. Smith (1999). "The Economics and Econometrics of Active Labor Market Programs", In: O. Ashenfelter and D. Card (editors), *Handbook of Labor Economics*, 3A, 1865-2097.

4 לא כולל הכשרה של עובדי שירותים ציבוריים על ידי מקום עבודתם.

5 נוסף על כך מתקיימים קורסים במימון חלקי או מלא של המשתתפים ובפיקוח משרד התמ"ת – הכשרת הנדסאים וטכנאים מוסמכים על ידי המכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית וקורסי ערב עסקיים המקנים לרוב תעודת הסמכה. קורסים אלו אינם במוקד הדיון בתיבה זו.

6 א' אחיטוב, י' אייל ול' כהן (2002), "ניתוח שינויים בתעסוקה ובשכר של מובטלים בישראל בעקבות הכשרה מקצועית", *רבעון לכלכלה*, 49(4), 577-601.

7 עם זאת יש להתייחס לתוצאות שני המחקרים בזהירות, משום שהראשון לא כלל קבוצת ביקורת והשני לא פיקח על הסלקטיביות של המשתתפים בקורסי ההכשרה המקצועית.

האבטלה על ידי הקטנת הכדאיות של השתתפות בהכשרה מקצועית, במקביל להתמקדות במובטלים בעלי השכלה נמוכה והפניית המשאבים שייחסכו להרחבת ההכשרה המקצועית למקבלי הבטחת הכנסה. נוסף על כך הוחלט לתת עדיפות להכשרת חרדים וערבים, לתגבר את התוכניות להכשרת עובדים ישראלים במקצועות עתירי עובדים זרים (למשל בנייה), ולהמשיך בתהליך סגירת מרכזי ההכשרה הממשלתיים או להפעילם בידי גורמים חוץ-ממשלתיים.

איור ב'-1

ההוצאה הממשלתית על הכשרה מקצועית למבוגרים[1] ומספר המשתתפים בקורסי הכשרת יום[2], 2000 עד 2005

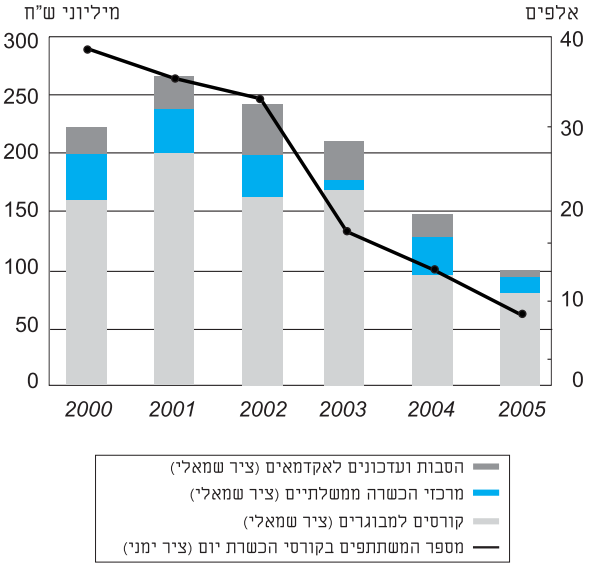

1 לא כולל הוצאות נלוות (כגון הסעות). במיליוני ש"ח, במחירים קבועים של 2005.
2 קורסים למבוגרים (כולל הכשרה פנים-מפעלית, כיתות מפעל ועוד), הסבת אקדמאים והשלמת השכלה למבוגרים בשנת 2005 התפלגות מספר המשתתפים בקורסים להכשרה מקצועית במימון/פיקוח משרד התמ"ת הייתה כדלקמן: קורסי הכשרת יום למבוגרים - 8,220; הכשרת הנדסאים וטכניים מוסמכים במכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית - 20,196; הכשרת ערב והשתלמויות (קורסים עסקיים) - 27,178. בסך הכול (כולל מסגרות אחרות): 60,166.

המקור: האגף להכשרה מקצועית ופיתוח כוח אדם במשרד התמ"ת; הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; עיבודי בנק ישראל.

כתוצאה משינויי החקיקה והקיצוצים המקיפים בתקציב המדינה התכווצה פעילות ההכשרה. כך פחת מספר המשתתפים בקורסי הכשרת יום מכ-34 אלף בשנת 2001 לכ-8 אלפים בשנת 2005 – איור ב'-1 – ושיעור מקבלי דמי האבטלה שהשתתפו בקורסי הכשרה מקצועית ירד מ--14 13 אחוזים לפני שינויי החקיקה לכאחוז אחד אחריהם. התפתחויות אלו השתקפו גם בהוצאה הממשלתית – היא קטנה מלמעלה מרבע מיליארד ש"ח בשנת 2001 לפחות ממאה מיליוני ש"ח בשנת 2005. בהשוואה בין-לאומית משקל ההוצאה הציבורית להכשרה מקצועית בתמ"ג ושיעור המשתתפים בהכשרה מכוח העבודה בישראל מצויים כיום בשליש התחתון של המדינות שבהשוואה (איור ב'-2).

איור ב'-2

שיעור ההוצאה הציבורית על הכשרה מקצועית ושיעור המשתתפים בהכשרה מקצועית מכוח העבודה בישראל ובמדינות נבחרות ב-OECD, בשנים 2003 או 2004[1] (אחוזים)

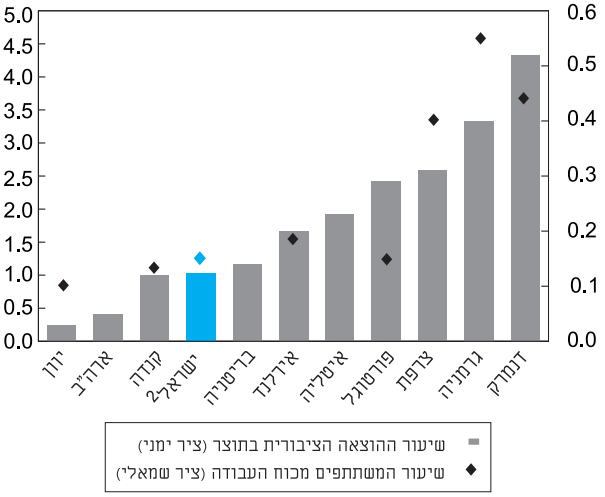

1 נתוני 2004 (כולל ישראל), אלא אם כן הנתונים האחרונים הזמינים הם לשנת 2003.
2 ההוצאה: סך ההוצאה של האגף להכשרה מקצועית וההוצאה לעידוד תעסוקת אימהות חד-הוריות. המשתתפים בהכשרה מקצועית: משתתפים בקורסי הכשרת יום (קורסים למבוגרים, הסבת אקדמאים, כשרה פנים-מפעלית, כיתות מפעל ועוד), לומדים במכון הממשלתי להכשרה טכנולוגית, הורים יחידים בקורסים להכשרה מקצועית.

המקור: OECD (2006). *OECD Employment Outlook 2005*; משרד האוצר, החשב הכללי (2005). *מידע כספי של ממשלת ישראל ליום 31 בדצמבר 2004*; האגף להכשרה מקצועית ופיתוח כוח אדם במשרד התמ"ת; מרכז אדווה (2006). *הכשרה מקצועית - Out*; עיבודי בנק ישראל.

אכן ראוי למקד את ההכשרה המקצועית בבעלי השכלה נמוכה, משום שאלו נתקלים בקשיים מרובים במציאת עבודה: שיעור האבטלה של בעלי עד 12 שנות לימוד עמד בשנת 2005 על 12.5 אחוזים – לעומת 5.9 אחוזים אצל בעלי השכלה גבוהה – וכרבע מהם חיפשו עבודה למעלה משנה. אינדיקציה עקיפה לקשיים היא שבקרב המתייאשים מחיפוש עבודה בשנת 2004 כ-8 אחוזים ציינו כסיבה חוסר הכשרה מתאימה (או חוסר ניסיון או קשיי שפה), ותופעה זו אפיינה בעיקר צעירים, בעלי השכלה נמוכה וערבים. האוכלוסיות החלשות גם חסרות את האמצעים לממן מכיסן את ההכשרה המקצועית, ומחקרים בעולם ובארץ מצאו כי התשואה להכשרה בקרבן גבוהה יותר. ההתמקדות בבעלי השכלה נמוכה היא כאמור רצויה, אך מותירה מאחור בעלי השכלה גבוהה יותר חסרי מיומנות מקצועית, המתקשים אף הם להשתלב בשוק העבודה.

מספר המקבלים גמלה להבטחת הכנסה העוברים הכשרה מקצועית התרחב מאוד – מכ-1,600 בשנים 2000-2001 לכ-2,900 בשנת 2005, אך עדיין מדובר על 1.6 אחוזים בלבד מהמקבלים גמלה זו, אוכלוסייה שרובה המכריע אינו עובד וסובל מחסמים רבים להשתלבות בתעסוקה. כך, כשליש ממקבלי הגמלה ציינו שהסיוע העיקרי הנדרש להם הוא הכשרה מקצועית[8].

בשנים האחרונות הונהגו בשוק העבודה שתי תוכניות אקטיביות המיועדות ברובן למקבלי גמלה להבטחת הכנסה: התוכנית לשילוב הורים יחידים בשוק העבודה ותוכנית מהל"ב ("מהבטחת הכנסה לתעסוקה בטוחה", המכונה "תוכנית ויסקונסין"). התוכנית הראשונה כללה סבסוד שכר להורים יחידים ומענק למעסיקים. (לפירוט ראו דוח בנק ישראל לשנת 2003, תיבה ב'-2). כן הוענקו שירותים תומכי עבודה כמעונות יום, השתתפות בדמי נסיעה והכשרה מקצועית. מתוך כ-62 אלף הורים יחידים הזכאים להשתתף בתוכנית השתתפו בקורסים להכשרה מקצועית כ-5,300 – כשמינית מכלל המתייצבים בשירות התעסוקה. התוכנית צפויה להתחדש במהלך 2006. לעומת זאת ב"תוכנית ויסקונסין" חלקה של ההכשרה המקצועית זניח. (לתיאור התוכנית ראו דוח בנק ישראל לשנת 2005, תיבה ה'-1.)

היקף האוכלוסייה החרדית המשתתפת בהכשרה מקצועית גם הוא במגמת עלייה, ובשנת 2005 הגיע מספרם לכ-2,300, כשלושה רבעים מהם נשים. רוב רובם של החרדים המקבלים הכשרה מקצועית לומדים בבתי ספר עסקיים, והמימון הוא מכיסם. לאחרונה מקיים האגף להכשרה מקצועית ופיתוח כוח אדם בשיתוף "ג'וינט ישראל" תוכנית ייחודית להכשרה מקצועית לגברים חרדים, תלמידי ישיבה, המצויים בהסדר "תורתו-אומנותו" (תוכנית המכונה "פרנסה בכבוד")[9]. קבוצה נוספת שזכתה למיקוד ההכשרה המקצועית היא אוכלוסיית הערבים, ושיעורם בקרב המשתתפים בקורסי הכשרת יום עלה מקצת יותר מעשירית בראשית שנות התשעים לכשליש בשנתיים האחרונות.

שינויי החקיקה יצרו קשיים רבים במערך ההכשרה המקצועית. הגבלת תקופת התשלום של דמי האבטלה לבעלי השכלה נמוכה ל-138 ימים מקשה עליהם להשתתף בקורסים ממושכים, שתרומתם להגברת סיכויי ההשתלבות בשוק העבודה גבוהה יחסית. יתר על כן, הכללת תקופת ההכשרה המקצועית במניין ימי הזכאות לדמי אבטלה מתעלמת מהעובדה שלפני שינוי החקיקה של 2003 תקופת ההמתנה לפתיחת קורסים הייתה גורם מרכזי בהתארכות התקופה של תשלום דמי האבטלה, שכן לאחר סיומם ההשתלבות בתעסוקה הייתה מהירה יחסית[10]. יש להדגיש שקיצור תקופת הקורסים בתגובה לשינויי החקיקה הביאה לא רק לפגיעה בטיב ההכשרה, אלא גם להתמקדות בהקניית הון אנושי ספציפי ולא בהון אנושי כללי יותר, דבר המקטין את סיכויי ההשתלבות בתעסוקה.

בסיכום, בהתחשב בממדי האבטלה ובעומקה, ובקשיים המרובים של אוכלוסיות רחבות להשתלב בשוק העבודה, התמקדות ההכשרה המקצועית הממשלתית בבעלי השכלה נמוכה הייתה במקומה, אך ראוי להרחיבה גם לאוכלוסיות אחרות בעלות מיומנות נמוכה יחסית, וללוותה בתוכניות אקטיביות נוספות בשוק העבודה, כחונכות וסיוע בחיפוש עבודה. מכל מקום, יש לשקול מחדש את ההחלטה להכליל את תקופת ההכשרה במניין ימי הזכאות לדמי אבטלה, או לכל הפחות להציע למשתתפים בה הטבה כספית. דוגמאות לכך הן דמי אבטלה חלקיים והלוואה עומדת, שהקצב והשיעור של החזרתה עשויים להיות תלויים חיובית במידת ההצלחה להשתלב בתעסוקה. כן כדאי לבחון את האפשרות להנהיג שכר לימוד דיפרנציאלי, המשמש מנגנון לבחירה עצמית ודרך להענקת סיוע פרוגרסיבי לפי צרכים. לבסוף, יש לקיים מעקב ומחקר מלווה מקיף של השתלבות בוגרי ההכשרה המקצועית בשוק העבודה; תוצאותיו תשמשנה, בדרך של היזון חוזר, לשיפור מנגנון מיון המועמדים להכשרה, תמהיל הקורסים, תוכנם ועוד, בהתאם לצורכי שוק העבודה.

[8] י' קינג ואחרים (2003). *מצב התעסוקה של מקבלי הגמלה להבטחת הכנסה: משאבים, חסמים וצורכי הסיוע להשתלבות בעבודה*, ג'וינט-מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי, המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון, מחקרים וסקרים מיוחדים, מס' 79.

[9] לפירוט ראו: י' קינג ונ' גזית (2005). *"פרנסה בכבוד" (מחזור א'): תוכנית הכשרה מקצועית לחרדים – מחקר הערכה*, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, דוח מחקר דמ-05-458.

[10] ד' גורדון וא' טולדנו (2002). *הכשרה מקצועית למקבלי דמי אבטלה*, המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון, נייר עמדה, נובמבר.

לוח אירועים
ינואר עד מארס 2006

החודש	היום	האירוע	פירוט
ינואר	10	הועלה רף המינימום להנפקה ראשונה בבורסה בת"א נכנסה לתוקף.	הועלה רף השווי המזערי של החזקות הציבור ("הכמות הצפה") בהנפקה הראשונה של חברה מ-8 מיליוני ש"ח ל-16 מיליונים. משמעות השינוי הוא שמעתה כל חברה חדשה תידרש לגייס לפחות 16 מיליוני ש"ח מהציבור. הוא נובע מהמלצות "ועדת האוזר", שעסקה בצורך לשפר את הסחירות בבורסה של תל אביב. במשך חודש פברואר תועלה "הכמות הצפה" בהנפקה הראשונה של חברה ל-20 מיליוני ש"ח.
	18	קרן לסיוע לעידוד עסקים קטנים במגזר הערבי, בסך 40 מיליוני ש"ח החלה לפעול.	הצורך בהקמת קרן למגזר הערבי עלה בעקבות תלונות על חסמים המונעים מעסקים קטנים במגזר זה קבלת סיוע. במסגרת הקרן מפקידה המדינה בבנק פיקדון המשמש בטוחה להלוואות שהוא מעמיד לעסקים קטנים.
	23	ועדת הכספים אישרה ברוב קולות את הצעת האוצר המקורית לגבי שיעורי עמלות ההפצה של הבנקים.	האישור ניתן ארבעה וחצי חודשים לאחר ששר האוצר הגיש את התקנות לראשונה. אישור התקנות, בנוסח שהוצע על ידי הממשלה ונידון פעמים רבות בוועדת הכספים, משלים את תהליך החקיקה של "רפורמת בכר" בשוק ההון. התקנות להשקעות משותפות בנאמנות (עמלת הפצה) ותקנות הפיקוח על שירותים פיננסיים (קופות גמל) קובעות את שיטת הגבייה ואת גובה תקרת העמלה שהבנקים יורשו לגבות ממנהלי קרנות הנאמנות וממנהלי קופות הגמל וקרנות הפנסיה עבור הפצת מוצריהם.
	24	מנכ"ל המוסד לביטוח לאומי וסגניתו הציגו תוכנית להקטנת ממדי העוני.	תקציב התוכנית המוצעת הוא 3 מיליארדי ש"ח לשנה, ומטרתה להקטין את שיעור המשפחות העניות בישראל בעשרה אחוזים. כלי המדיניות העיקרי המוצע הוא מס הכנסה שלילי.
	27	ניצחון לחמאס בבחירות ברשות הפלסטינית.	
פברואר	9	בנק ישראל ירחיב את הפעילות המוניטרית המתבצעת באמצעות עסקאות מסוג "ריפו".	היקף העסקאות יוגדל לערך נקוב של 500 מיליוני ש"ח (במקום 200 מיליונים עד היום). טווח העסקה יקוצר משבועיים לשבוע. תדירות העסקאות תגדל: הן יבוצעו אחת לשבוע (במקום אחת לשבועיים).
	16	אושרו תקנות ניירות ערך המחייבות חברות ציבוריות לעדכן את המשקיעים בדבר שינויים.	התקנות החדשות מחייבות דיווח על אירועים מהותיים שהתרחשו לאחר פרסום הדוח התקופתי. חובת הדיווח, שחלה על בנקים, על חברות ביטוח ועל חברות דואליות, תורחב גם לחברות החזקה, ותקיף גם גילוי על עסקאות של החברות ובעלי השליטה.

החודש	היום	האירוע	פירוט
	21	שעות הפעילות בבנקים מצטמצמות עקב הארכת יום העסקים.	השינוי העיקרי מבחינת לקוחות הבנקים הוא שהן פעולות שהתרחשו בבוקר והן אלו שהתרחשו בצהריים יירשמו בו ביום.
	23	ממלא מקום ראש הממשלה ושר האוצר אישר את התוכנית לצמצום הפערים החברתיים.	על פי התוכנית, האמצעי לצמצום הפערים החברתיים הוא מסלול של מס הכנסה שלילי.
מארס	2	המפקח על הבנקים הגיש לוועדת הכספים, לראשונה, דוח על המעילות שדווחו לפיקוח על הבנקים בשנת 2005.	על פי הדוח, דווחו לפיקוח על הבנקים בשנת 2005 21 מעילות, בסכום כולל של 7.5 מיליוני ש״ח.
		ועדת הכספים אישרה את הפרטת שני בתי הזיקוק - בחיפה ובאשדוד.	רק 3 ח״כים השתתפו בדיון.
	10	ביפאן הופסקה המדיניות המוניטרית שהייתה נהוגה בחמש השנים האחרונות. מטרת מדיניות זו הייתה מיגור הדפלציה.	כתוצאה מהפסקת המדיניות יקוצץ האשראי לבנקים ב-80%.
	17	הבנק העולמי: הרשות הפלסטינית על סף שפל כלכלי.	הגורם העיקרי לשפל, לדעת הבנק העולמי, הוא הפסקת הזרמת הכספים מישראל לרשות הפלסטינית בשל עליית החמאס לשלטון.
	27	הריבית לחודש אפריל 2006 תועלה ב-0.25 נקודת אחוז, לרמה של 5%.	ההחלטה להעלות את הריבית נועדה לפעול לשמירת יציבות המחירים בתוך גבולות יעד האינפלציה שקבעה הממשלה - 1%-3%. זוהי העלאת הריבית השנייה בשלושת החודשים האחרונים. הריבית לחודש פברואר עלתה אף היא ב-0.25 נקודת אחוז, ואילו הריבית לחודש מארס נשארה ללא שינוי.
	28	בחירות כלליות לכנסת ישראל.	התוצאות: קדימה: 29 מנדטים; העבודה: 19; ש״ס: 12; הליכוד: 12; ישראל ביתנו: 11; האיחוד הלאומי המפד״ל: 9; גיל (הגימלאים): 7; יהדות התורה: 6; מר״צ: 5; רע״מ-תע״ל: 4; בל״ד: 3; חד״ש: 3.
		ה-Fed העלה את הריבית. בפעם ה-15 ברציפות.	על אף פרישתו לגמלאות של הנגיד הקודם, אלן גרינספן, והחלפתו בבן ברנאנקי, לא השתנתה המדיניות של העלאת ריבית קבועה. הריבית החדשה שיעורה 4.75%.
	29	בצרפת פתחו איגודי העובדים בשביתה כללית של יממה, כלחץ לביטול ״חוק ההעסקה״.	חוק ההעסקה החדש נוגע לעובדים מתחת לגיל 26 המועסקים לתקופת ניסיון של שנתיים. החוק מאפשר למעסיקים לפטר עובדים אלה ללא צורך במתן נימוק לפיטורין וללא התרעה. מטרת החוק היא להוריד את שיעורי האבטלה הגבוהים בקרב בני 18-25.